

De valkerij
in de Nederlanden

1978

HET NEDERLANDS VALKENIERSVERBOND

„ADRIAAN MOLLEN”

Opgericht in 1938
Erkend bij Koninklijk Besluit
van 10 september 1962

UITGAVEN:

Mededelingen, uitsluitend ten behoeve van de leden.

Jaarboek 1978, tot stand gekomen met steun van het Jachtfonds, en aangeboden aan leden en donateurs.

Prijs van het Jaarboek f 15,— (inclusief porto). Bestellingen uitsluitend d.m.v. vooruitbetaling op postgironr. 76430 t.n.v. de Penningmeester van het Nederlands Valkeniersverbond, Vinklaan 5, Riethoven.

Bij de voorplaat:

De afbeelding toont de prachtige Hagerd-Havik naar een lithografie van J. Wolf uit het standaardwerk *Traité de Fauconnerie* van de auteurs H. Schlegel en A.H. Verster van Wulverhorst.

Het in atlas-folioformaat uitgegeven boek verscheen in een gelimiteerde oplage in 1853 te Leiden (bij Arntz & Co) en in Düsseldorf, voor de prijs van f 210,—, naar de maatstaven van die dagen een aanzienlijk bedrag.

De schitterende platen zijn van de hand van J. Wolf en J.B. Sonderland. De jachtvogels zijn levensgroot geportretteerd, bekend is de plaat van de gehuifde witte Geervalk.

De schrijvers van dit mooiste werk uit de valkerij-literatuur hebben zich laten inspireren door de verrichingen van de leden van de befaamde Loo Hawking Club.

1978

Uitgave: Herfst 1979

De gehuifde valk van ons embleem - Pentekening van G. E. Lodge

2

ORNITHOLOGISCH JAARVERSLAG seizoen 1978-1979

door J. D. M. Staal

Het afgelopen seizoen is niet geheel naar wens verlopen. Niemand had zich een voorstelling kunnen maken van hetgeen de weergoden voor ons in petto zouden hebben. IJ, vorst, regen, sneeuw, storm, noem maar op. Een half seizoen is het maar geworden. Op de vergunning J staat, populair vertaald, dat je met je jachtvogel niet in het veld mag komen als de grond met sneeuw bedekt is. De grond was met sneeuw bedekt, en hoe? Eigenlijk voelden wij ons daar niet happy bij. Volgens de jachtwet mag je met een havik op konijnen jagen, ook wanneer de grond met sneeuw bedekt is, maar de Vogelwet 1936 verbiedt om in zo'n geval zelfs met je havik in het veld te komen. Ik vraag mij overigens af, of het, als het wel toegestaan zou zijn, nog wettelijk is onder dergelijke weersomstandigheden op konijnen te jagen, die sterk belemmerd worden. Minder snel, niet meer zo wendbaar en misschien hier en daar wel in een enigszins uitgeputte toestand. Dus een kort seizoen.

Voor zover mij bekend heeft iedereen zich keurig aan de regels gehouden. Tot overmaat van ramp kwam voor de polderhavikiers, als een donderslag bij heldere hemel, het bericht, dat vanaf 1 januari 1979 de grote mantelmeeuw, de zilvermeeuw en de kokmeeuw weer waren beschermd. Dit viel samen met de sneeuwperiode. Hierover kon men heel wat gekrakel beluisteren.

Zoals iedereen weet, is er een verandering van de Vogelwet 1936 op komst. Dat is iets waar wij ons goed van bewust moeten zijn en waar wij rekening mee moeten houden om het voortbestaan van de valkrij te verzekeren. De havik is nergens meer zeldzaam, ja, overtreft zelfs hier en daar de oude populatiedichtheid. Daarbij komt nog, dat op het moment alleen met gefokte slechtvalken gevlogen wordt. Mijns inziens moeten wij de toekomst nu ook weer niet al te somber tegemoet zien.

Met gemengde gevoelens heb ik op de Algemene Ledenvergadering van 6 mei 1979 de discussie met betrekking tot het al of niet verplicht stellen van het jachttasmen beluisterd. Het bleef bij een aanbeveling; niet iedereen zag de noodzaak ervan in. De jachtcursus is in de eerste plaats voor geweerjagers bedoeld en behandelt dus een aantal zaken die voor ons niet van belang zijn, zoals de omgang met het geweer en alles wat daarmee samenhangt. Waarom dan toch een aanbeveling? Daar zijn verschillende redenen voor op te noemen.

De kennis van het jachtwild is er een van. Van een konijn is meer bekend dan dat het in een duister hol onder de grond huist en regelmatig bovengronds verschijnt, waar het dan af en toe gejaagd kan worden.

Een in mijn ogen belangrijke zaak die daar nog bij komt, is, dat men met de jagers (cursisten) van gedachten kan wisselen, contacten kan leggen, enz. Deze contacten zijn zeer belangrijk, in verband met jachtmogelijkheden, uitnodigingen, en, zelfs het verkrijgen van jachtterreinen. Over het algemeen zijn wij, wat terreinen betreft, namelijk afhankelijk van diezelfde jagers.

Ik hoop, dat het aanstippen van deze punten weliswaar kan doen besluiten de jachtcursus toch te volgen.

Over het algemeen had ik mooi op tijd de verslagen binnen van zowel de vogelvoerende leden als de aspirant-vogelvoerende leden. Een paar leden stuurden helemaal geen verslag. Ik geloof wel, dat wij op de eerstvolgende ledenvergadering eens moeten overleggen, hoe wij daar in de toekomst mee verder moeten. Twee leden stuurden een

3

onvolledig verslag en op mijn verzoek om aanvullende gegevens kreeg ik helaas geen respons. Jammer, maar ik heb ze uit het verslag gelaten! De leden die wel volledig ingevulde verslagen hebben ingezonden, ben ik uiteraard dankbaar; zij gaven alle inlichtingen, wat voor mij het werken prettiger maakte.

De Hoge Vlucht

Het afgelopen seizoen is, ondanks het feit dat het maar van korte duur was, beter voor de hoge vlucht verlopen dan het voorgaande seizoen. Wij kunnen dan ook gelukkig wat optimistischer geluiden laten horen.

Dijkstra kreeg zijn valk 'Duda' wat meer steady aan het aanwachten, soms tot 70 meter hoogte en 15 minuten lang. De score was dan ook beter dan het vorig seizoen. 'Duda' sloeg 9 fazanten, 12 patrijzen en 1 wintertraling. De score van 'Duda' had nog hoger kunnen zijn, aangezien zij meerdere oude fazanthanen wel bond, maar niet kon houden. Velthuisen sr. had opnieuw pech. Hoewel de valk aan het jagen kwam en een kraai sloeg, raakte zij zoek en werd later dood gevonden. Een zware slag voor de altijd enthousiaste Velthuisen en voor het vluchtbedrijf in Nederland. Voor vervanging te zorgen is niet gemakkelijk.

Wierda heeft zich ook in de rij geschaard van degenen die het weispel met de slechtvalk beoefenen. Hij vloog zijn tarsel intensief, die tweemaal een patrijs in de aardappelen kon neerhalen, welke echter niet gevonden konden worden. Wierda zelf zegt hiervan, dat waarschijnlijk de klap toch nog niet hard genoeg aangekomen was. Met Wierda wordt waarschijnlijk een nieuwe, jonge generatie van valkeniers ingeluid, hetgeen voor de instandhouding van de hoge vlucht erg belangrijk is.

Last but not least ons Belgisch lid Kruijthoof. Hij liet dit jaar weer van zich horen. Met zijn slechtvalk vloog hij met succes op kraaien. De valk wist 22 zwartrokken op het tableau te brengen, dat verder geguierd was met een kokmeeuw en een houtduif. U ziet, het enige sombere nieuws is de pech die Velthuisen overkwam. Hopelijk kan ik over hem het volgende jaar betere berichten melden.

De Lage Vlucht

Van de navolgende personen mocht ik bericht ontvangen: Mevr. Cloppenburg, Van Asperen, Biemans, Boers, Bus, Cramer, Drieënhuizen, Dijkstra, Ebert, Fleskens, Van Gerven, Haantjes, Horck, Hulmand, Huyskens, Köhler, Kolman, Kuiper, Lammers, Mollen, G. A. van Nie, G. J. van Nie, Put, Rademacher, De Regt, Simonis, Slijper, Sterken, Strijland, Velthuisen sr., Velthuisen jr., De Vries en Wierda. In hun bezit waren:

36 haviken	26 in de muilt	5 weggevloden / losgelaten	5 doodgegaan				
(13 ♂ - 23 ♀)	(9 ♂ - 17 ♀)	(2 ♂ - 3 ♀)	(2 ♂ - 3 ♀)				
31 haviken hebben gejaagd	31 haviken sloegen prooi	totaal					
(12 ♂ - 19 ♀)	(12 ♂ - 19 ♀)	1551 stuks					
konijn	fazant	patrijs	eend	haas	meeuw	kraai	diversen, zoals:
1228	113	1	18	28	49	8	wezel, mol, muiz, kat, bunzing, spreuw, ekster, houtduif, verwilderde duif, vlaamse gaai en meerkeet 106

4

Als wij dit per vogel, die prooi heeft geslagen, gaan omrekenen, dan blijkt het gemiddelde 50,03 te zijn. Het is opmerkelijk, dat toch nog dergelijke resultaten zijn bereikt. De onderlinge verschillen waren globaal bekeken kleiner dan het vorig seizoen.

Goede resultaten bereikten: Mevr. Cloppenburg, Van Asperen, Boers, Drieënhuizen, Mollen, G. J. van Nie, Sterken en Velthuisen sr.

Zeer goede resultaten boekten: Biemans, Bus, Dijkstra, Fleskens, Lammers en Wierda. Iets, waar zij, gezien het gehalveerde seizoen, naar mijn smaak toch wel trots op mogen zijn.

Wat zijn nu „goede“ tot „zeer goede“ resultaten? Vast omlijnde regels kun je hiervoor niet geven. Een aantal zaken spelen een rol, zoals: aantal outings, terrein, prooi-aanbod in dat terrein, appél en zeechheid van de vogel, aantal geslagen prooi, enz. Daarom moet u de betrekkelijkheid van deze „eervolle“ vermeldingen inzien.

Pech was er dit seizoen ook weer. Lammers verloor zijn havikswijf 'Pluvia', een der beste haviken die ooit bij het Verbond gevlogen heeft. G. A. van Nie verloor de oudste havik van het Verbond. De vogel was 13 jaar. Zij was, na een mislukte (?) vlucht op een konijn, niet op de handschoen teruggekeerd en werd een aantal maanden later dood gevonden. Het verlies van je vogel laat toch een zekere leegte achter. Het is niet alleen een jachtmiddel, maar zeker ook een jachtkameraad, waar men zich, hoewel ze niet zo persoonlijk worden als b.v. een hond, toch aan hecht. Zeker als men de vogel al jaren bezit, als deze uitblijkt in appél, zeechheid en een goede jachtvogel is.

Ons in Duitsland wonende lid Cramer verhaalde over zijn spervier van de derde vlucht. Applaus, want zoals iedereen weet is het niet gemakkelijk een spervier goed en gezond door de milt te halen. De vogel liet leuke en interessante vluchten zien, waarbij 29 prooien werden geslagen, merendeels mussen.

Foto: Frits Dijkstra

5

Het Asielwerk

Door de strenge winterperiode liepen de aantallen revalidatievogels tot ongekende hoogten op, roofvogels niet uitgezonderd. Alle vergunninghouders kunnen met veel voldoening terugzien op het afgelopen seizoen; dank zij hun inspanning kon een groot aantal roofvogels weer in de natuur teruggebracht worden. In totaal werden 329 vogels door de leden van het Verbond verzorgd, waarvan 250 dagroofvogels en 79 uilen.

Dagroefvogels				
soort	aantal	losgelaten	dood / afgemaakt	nog in bezit
Torenvalk	114	87	23	3
Buizerd	72	46	22	4
Sperwer	34	18	14	2
Boomvalk	10	4	3	3
Havik	8	5	3	—
Bruine kiekendief	6	3	3	—
Wespendief	2	2	—	—
Ruigpootbuizerd	2	—	2	—
Grauwe kiekendief	1	—	1	—
Kleine torenvalk	1	1	—	—

Uilen				
soort	aantal	losgelaten	dood / afgemaakt	nog in bezit
Ransuil	37	19	15	3
Stenuil	19	8	11	—
Bosuil	13	7	5	1
Velduil	5	—	4	1
Kerkuil	5	2	3	—

Eén torenvalk werd „overgedaan” aan een andere asiel/vergunninghouder. Vermeldenswaard is de door Mollen gerevalideerde kleine torenvalk, die waarschijnlijk door vakantiegangers in Zuid-Faropa is uitgehorst en meegenomen naar Nederland. Haantjes schrijft over een door hem gerevalideerde wespendief: „Wespendief was bijzonder groot en had een imponerende kuif. Bleek uiteindelijk een Siberische vorm, een uiterst zeldzame doortrekker, te zijn”. Klees kreeg twee boomvalken van verschillende plaatsen, wel redelijk dicht bij elkaar in de buurt. Alleei hadden zij schotwonden, kaliber punt 22. Waarschijnlijk een stroper.

6

GESPREEKEN MET TOBBERS

door G.A. van Nie

In het Jaarboek 1969, blz. 7, heb ik iets geschreven over een bezoek, dat Joost van de Wall en ik in begin 1940 hebben gebracht aan Jan Maas, een van de vaste tobbers in dienst van Karel Mollen. Ik schreef toen: „Ik heb hem verschillende malen bezocht en veel uit zijn mond opgetekend, dat ik nog wel eens hoop te publiceren” en nu is het dan zover. Mijn aantekeningen hebben bijna veertig jaar achterin mijn exemplaar van Swaens *Valkenij in de Nederlanden* gelegen. Mijn belangstelling voor het valkenvangen dateerde al van veel vroeger, want al vóór 1930 heb ik de resten van de tobbhutten der Mollens rondom Valkenswaard opgezocht en bekeken.

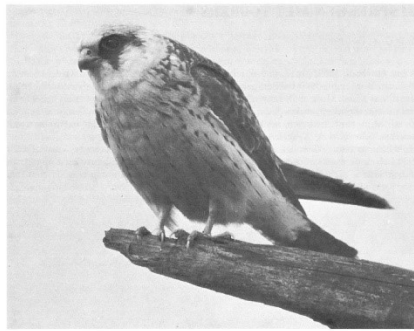

Originele tobbhut, rechts het handwerk op zijn heuvel en — achter de hut — twee van de drie tobbroeden. Op de achtergrond het ven.

Die op Valkenhorst onder Leende was het gaafst, geen wonder want tot 1926 was die in gebruik. Bij de ontginning van de heide was de omtrek van de hut door de eigenaar gespaard, ze hadden er een rand dennen omheen geplant en die waren in die dagen niet hoger dan veertig centimeter. Maar ze heetten al gauw „het valkenbosje”, alsof die boompjes essentieel waren voor een legge.

Die in de Hasselvennen zag er eigenlijk oorspronkelijker uit, want toen de hei daar ontgonnen werd tot bos, heeft men een stuk van 43 ha in de oude staat bewaard. Helaas is die hei nu al te veel bezet met vliegdennen, maar in die jaren gaf het geheel een bijna volmaakt beeld van hoe het er in Karel Mollens tijd heeft uitgezien. Bovendien lag die legge tussen twee vennen in; de klassieke voorkeursplaats. Trekkende steltlopers en eenden zoeken het water op en dat weten slechtvalken ook. Tot ver in

8

Diversen

een zeldzame gast: de roodpootvalk — Foto: Peter Otten

Enorm veel vogels lieten zich de afgelopen strenge winterperiode zien. Ook wintergasten, die je bij ons nooit of slechts zelden kunt waarnemen. Als rechtgeaarde vogelaars, wat wij toch allemaal zijn, konden wij wat dat betreft ons hart ophalen. Ik hoorde een verhaal over een roedronp die, omdat het niet onder een pak sneeuw zat en dus geknakt was, in de vlakte bivakkeerde. Zijn reflex functioneerde goed, want bij nadering van mensen ging hij stokstijf, in de hem welbekende houding, in de sneeuw staan.

G.A. van Nie ontmoette een abnormaal „zege” sperwer. Hij vertelt: „Midden in de winterperiode hebben wij hier (Hapert) een of twee dagen dood gehad. 's Middags, omstreeks 12.00 uur, reed ik wat rond in een bosgebied ten zuiden van Bladels, trof daar op een zandweg een sperwerwif, dat in een plas hevig aan het baden was. Ik kon er tot op tien meter bij komen. De vogel vloog rustig het bos in en ging zitten zonnen”. Niet alleen in de winter, maar ook in betere jaargetijden kun je zeldzame vogels tegenkomen. In de zomer liet zich, in een terrein waar ik jaag, een roodpootvalk observeren en fotograferen.

Een aantal vogelvoerende leden kwam tijdens het jagen opens tot de ondekking, dat zij niet met één, maar met twee vogels aan het jagen waren: hun eigen vogel en een wilde havik. Het ging in een geval zelfs zover, dat ze beiden op de proot zaten en elkaar deze betwisten!

Fleskens tentloze, liet zijn havik, die vorig jaar tot broeden kwam, op de juiste tijd insmeren. Hij dacht dat één er bevrucht was, maar dat bleek niet het geval te zijn en hij kon de hoop op een jonge vogel laten varen.

7

de dertiger jaren kon je er in de herfst slechtvalken ontmoeten en ook na de oorlogsjaren zag ik ze er nog wel.

De derde hut heeft bij het Soerendonks Goor gestaan, maar doordat er in die buurt ook veel ontgonnen is, heb ik die pas laat gevonden. Toevallig kreeg ik van een ambtenaar SBB, die in zulke dingen geïnteresseerd is, een van de eerste staftaarten te zien, die in deze streken in 1853 gemaakt zijn. „Getekend door den kaptyjn d'ér genie” en met de hand staat er in fraai lopend schrift bijgeschreven: „Plaats voor den valkenvangst”. Gelukkig vlak bij een grensmaal van de Baronie van Hees en Leende en die van Cranendonk. Ze noemen hem „de dubbele paal” want iemand moet die twee meter hoge granieten zuil omver gereden hebben, waardoor die brak en ze hebben het bovenstuk naast het vaste onderstuk weer ingegraven. Wel verkeerd, 'n halve slag gefraaid, zodat Hees en Leend nu naar Cranendonk wijst en omgekeerd. Die paal was al bekend in 1440 en dus op die staftaart te vinden. Hij staat nu net op de grens van een rest bei met vliegdennen en een aardappelakker en in die akker moet de tobbhut gestaan hebben volgens de kaptyjn. Ik heb er vlak bij in januari 1975 tijdens de jacht een kenmerkend door een slechtvalk geslagen zwarte kraai gevonden, compleet met alle klassieke kenmerken van de slechtvalkenprooi. En binnen twee kilometer er vandaan een jaar daarna een dito postduif.

Een van de leden van ons Verbond van het eerste uur was Dr. P. I. Dupont, die toen directeur was van de dynamietfabriek in Arendonk, België. Hij was een goed ornitholoog en zijn belangstelling ging vooral uit naar slechtvalken. Hij wist, dat elk jaar — vanaf augustus vaak al — slechtvalken stonden in De Grote Moeren, een uitgestrekt moerasgebied ten zuiden van Arendonk tegen de Hollandse grens. Vaak gingen wij erheen om ze te zien jagen en toen kwam hij op de gedachte ze daar te vangen.

Wij werkten beiden in de industrie en daar word je het denken over vereenvoudigen van processen van meet af aan ingepompt. En zo dachten wij, dat het valkenvangen best wel eenvoudiger kon dan de omalachtige methode die in de literatuur te vinden was. We vergaten gemakshalve, dat de vangers die al duizend jaar gebruikt hadden, ... Zijn jachtopniener bouwde van turf een schuilhut, op een twintig meter ervóór legden we een eeuwenoude eikestronk uit het moeras en daarop zetten we een duif aan een lijn. Die lieten we zo nu en dan fladderen door aan de lijn te trekken — volgens Van Dale is dat tobben — en zo hoopten we een van de overwinterende slechtvalken zo ver te krijgen, dat ze de duif zou slaan. Een slagnet lag klaar. Om kort te gaan: het lukte niet, ondanks dagenlang verblijf in dat vochtige aardbui. Daar is nu trouwens gauw duidelijk geworden, waarom de valkenvanger in het Nederlandse spraakgebruik is terecht gekomen als „een arme tobbet”.

Voor wie het nooit las: de legenaar begon met in de hei een rond gat te graven, zo'n drie meter in doorsnee en een goede meter diep. In het midden ramde hij een paal, daarop kwam een oud karrewiel als dakconstructie. Het geheel werd met heideplaggen bedekt, aan de zuidzijde kwam een ingang, met een rietmat afgedekt. Tegenover een kijkgat bouwde hij twee plaggenuelvetjes, 1,50 m hoog en 60 cm breed, ongeveer vijf meter van de hut. Daarop kwam een schuilhutje voor het handwerk, dat was een klapkester. Ik geloof, dat die naam een verbastering is van „hangwerk”, omdat de klapkester soms bidt, wat buiten de valkeniers toen niemand wist. De klapkester heeft — vakmatig — een grote hekel aan roofvogels, hij ziet ze veel eerder dan een mens en gaat dan vreselijk te keer en vlucht in zijn schuilhutje. Naar het noorden richt de legenaar nu — op 40 meter van de hut — drie denrepen op, zes meter hoog en ook 40 meter van elkaar. Dan bouwde hij, op 90 meter van de hut, uit plagen een duivenkotje op de grond. Daarin komt straks een duif, aan een lijn, die door een ring op de grond naar de hut loopt. Die ring staat in het midden van een boognet, dat — met weer een lijn — vanuit de hut kan dichtgetrokken worden.

9

Corneilus McFadden - Foto: G.A. van Nie

12 jan. '46 - Zien blauwe kiekendief patrijs slagen en zonder moeite afge-
nomen.
13 jan. '46 - Houtduif van rood wijfje slechtvalk afgepakt, niet ver van de
toebut.
2 febr. '46 - Oh miserie... trek willekeurige aan roerduif en zie tot mijn groot-
ste ontsteltnis rood wijfje slechtvalk aan mijn duif hangen... was alleen en
wat te doen... Trachtte mij op handen en voeten onopgemerkt van de toebut
te verwijderen om dan van zekere afstand de valk van de duif te verjagen en
het bowmet rond de geslagen duif te leggen. Dit zou waarschijnlijk wel gelukt
zijn indien we met twee of meerdere geweest waren, daar de valk me natuurlijk
terug in de hut had zien kruipen. Meer dan een uur heeft de vogel op een we-
paal gewacht om eindelijk achter een vlucht houthuiven aan te vliegen en een
nieuwe prooi te zoeken.

Dit is niet de enige miserie die Charles te verwerken kreeg in zijn tobbersbestaan. Het
staat niet in zijn dagboek, maar hij heeft het me zelf verteld, hoe ze op 'n morgen een
slechtvalk wijfje op de duif hadden zitten, samen geslept tot het midden van het boognet
toen daar tijdens het plukken een tarsel bij neerstreek en na enige tijd op het wijfje toeliep
en... om aas beddeld! Zij gaf hem wat en toen besloten de tobbers het net dicht te slaan.
Oh driedubbele miserie... de lijn brak en de valken bleven zitten. Het enige wat de
onfortuinlijke tobbers konden doen was zich de haren uit 't hoofd trekken.

13 okt. 1946 - 8.15 uur was 't net licht, vangen wij rood wijfje slechtvalk 1040
gram. Na deze vogel, daar het nog zo vroeg was, volledig opgetuigd te hebben

14

hij er later wel een had, zag hij per dag zeker tien maal zoveel roofvogels als ervoor.
Als de klapekster tekende, hofde je maar je kijker te nemen en in de richting die de
klapekster aanwees zag je dan altijd een roofvogel. Wat mij vooral is bijgebleven is
het venijnig bijten van Lanius excubitor. Maar het grandioze beeld van een pasgevan-
gen slechtvalk onder het boognet is niet te beschrijven en doet alle geleden ontberingen
op slag vergeeten — niemand zal 't ooit nog meemaken.

Als ik nu deze gesprekken overzie, valt me op dat de gebeurtenissen, die Jan Maas en
zijn maten omstreeks 1900 meemaakten, in 1945 door Charles Kruyfhoofd en de zijnen
bijna net zo bekeerd werden en zelfs zich in 1956 op de oostkust van de Verenigde
Staten herhaalden (zie Jaarboek 1973, blz. 13-20). Eigenlijk niet zo verwonderlijk,
want de slechtvalk is in die paar jaren zich zelf gebleven.

Maar bovenal springt in het oog, hoe veel doeltreffender de aloude toebut werkt
boven de toevallig vangende vinkenvanger. In die jaren, dat er 22 slechtvalken in
België gevangen werden, werkten er 25.000 vinkenvangers. Het seizoen duurde zes
weken, dus 42 dagen. Laten we nu eens
aannemen dat de vangers de helft van de
dagen verstek lieten gaan (wat met de hee-
rende hartstocht onder die heren wel minder
zal geweest zijn), dan nog werd er minstens
20 x 25.000 mandagen = 500.000 mandagen
op het vinkentouw gezeten. Voor 22, laat
ons zeggen 25 valken is dat 20.000 man-
dagen per valk. Kruyfhoofd heeft met zijn
eenvoudige legge vier jaar getobd en heeft
ongeveer 100 dagen daaraan besteed. Hij
ving vier valken, dat is 25 mandagen per
gevangen valk.

De oude methode is dus 800 x zo effectief!
Bij deze cijfers — waar hij het geheel mee
eens was — merkte Kruyfhoofd op, dat de
nettenstellers uitsluitend per toeval een
slechtvalk vingen, en dat zelfs nooit, als
een valk op hun lokvogels stootte, dan wa-
ren ze altijd te laat. Nee, de turende vinker
moest een slechtvalk zien aankomen, op
een meter ongeveer boven de grond vlie-
gend — wat ze nogal eens doen —. Kwam de
vogel over hun net (dat overigens 30 meter
lang was en met sterke veren werd bediend)
dan trokken zij dat op het juiste moment
over en de valk vloog er in. Op die manier zijn ook eens vier korhanen in één
trek gevangen.

Hoe het ook zij, wij die de zegeningen van het atoombijperk deelachtig worden, hoeven
echt niet meer te zien op het handwerk van „den armen toebut“.

16

en rustig gehuifd nevens de toebut geplaatst, komt een tweede rood wijfje
achter onze toebut aangevlogen. Daar de vangduif niet vervangen was en ons
reeds een eerste valk bezorgde, vloog deze duif niet meer voldoende en na een
twingiaal hopeloos stoten om de duif toch van de grond te krijgen vloog de
valk door tot op een der eerste weipalen. Na een half uurje alles goed bekeken
te hebben zagen wij haar een succesvolle jacht beginnen achter een vlucht
kievitten.

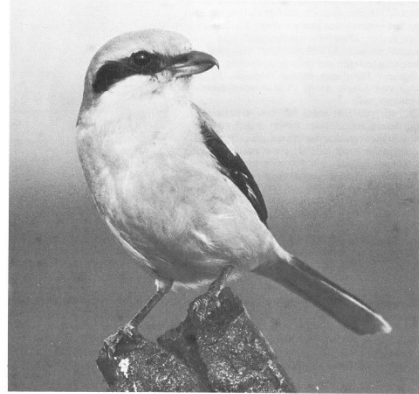
11 nov. '46 - Visarend rust even uit op onze toebut. Het duurde wat te lang,
hebben duif effen doen fladderen tot grote schrik van de arend welke dadelijk
verder vloog, en ons het vangen liet.

12 nov. '46 - Even onoplettend, buizerd slaagt roerduif.

14 nov. '46 - Alweer visarend op onze toebut.

Tot zover het dagboekje van Charles Kruyfhoofd. Ik ben enkele keren met hem mee
wezen tobben. Het was dan vroeg opstaan geblazen om vóór het lichtworden tot vaak
diep in de middag in kou, regen en wind te blijven rondturen in de hoop dat elke stip in
de verte toch een slechtvalk mocht zijn. Hij had in 't begin geen handwerk, maar toen

Het handwerk - Foto: Peter Otten

15

DE VALKENIER: EEN ZONDERLING?

door J. P. Cramer

Wat is vandaag de dag eigenlijk een valkenier? Kun je hem nog wel vergelijken met de
historische beroeps mensen uit de middeleeuwen of met Turken en Aziaten, die nog
voor hun broodje kwartel jagen met sperwers of dienst doen bij Arabische oliestheks?
Nee, beroepsvalkeniers zijn in West-Europa schaars geworden; ons dagelijks brood
verdiene we op een andere, meer prozaïsche manier. Maar wat brengt iemand er toe
om in onze tijd met een jachtvogel op de vuist het veld in te gaan? Sommigen, die zich
in de eerste plaats aangetrokken voelen tot de historie of de romantiek van het buiten-
gebeuren, geven zich toch veel moeite het vak te leren en onder de knie te krijgen.
Gelukkig zijn echter de meeste valkeniers van nature gepassioneerde jagers en speelt
alleen de hartstocht een rol bij het houden van de jachtvogel en het beoefenen van
de sport. Misschien wel een beetje te vergelijken met het oude slag stroeps en hun belagers,
de jachtvrijers, die het jagen in het bloed zat en die er hun leven voor op het spel zetten.
Maar, jammer genoeg, lopen er ook individuen rond die alleen maar de show, het op-
vallen, het zoeken naar een image van bijzondere aard, de zucht om mee te tellen, als
motief hebben. En, jammer genoeg, zijn het juist de figuren die de publiciteit zoeken,
die opvallen. Zij zijn het die de meeste vogels verslijten en, om aan nieuwe vogels te
komen, de handel stimuleren en de natuur onnodig belasten.

De echte valkenier echter, is een nar, die dikwijls aan niets anders meer denkt dan aan
zijn jachtvogel, die zijn vrouw tot vertwijfeling brengt, die huiltan kan over een gebroken
staartveer en zich als een kleine jongen verheugt over een geslagen prooi, maar die
tegelijkertijd medelijden voelt met het slachtoffer.

Mijn sperwer 'Vleermuis' vlieg ik nu al de derde winter. Het is een wildvang, die jaagt
op alles wat ie aan kan en — bij de juiste conditie — zonder aarzelen terugkomt van
5 of 500 meter! Een vogel, die bovendien altijd zuinig op z'n verenpak is, zich nooit
afhankelijk toont, volkomen zelfstandig is en toch vertrouwd, en, alsof dat nog niet
genoeg is, ook niet trost of krijt!

Kortom, de eerste „ideale“ vogel die ik ooit bezat en waarschijnlijk ook de laatste.
Een sperwer, die ik zelfs niet voor een nieuwe Mercede zou willen omruilen.
Enige weken geleden kreeg mijn zoon bezoek van een natuurliehebber, een jager, inker
forellenkweker, die dolgraag deze manier van jagen eens wilde meemaken. Het was
nog vroeg, de sperwer was de vorige dag eerst 's avonds geens en minstens 10 gram te
zwaar en zij had waarschijnlijk nog geen gewel geworpen. Ik moest dus geduld oefenen
en het bezoek op het eten uitnodigen.

Hoewel de tijd eigenlijk te kort was, stapten we, bij slecht en koud weer, om twee uur in
de auto. Mijn gast aan het stuur en ik, met een ongeduldige, slecht gehumeerde vogel op
de vuist, er naast. Langzaam zijn we de landwegen afgereden, zonder dat er wild te be-
spuren was. Geen merel, geen spreuwe, alles hield zich bij dit miserahle weer schuil.
Tot Fortuna of Diana, misschien wel allebei, ons toch een kansje boden. Een grote bieten-
kuil, vers afgedekt met tarwestro, was verzamelaarsplaats voor een grote zwerm mussen, die
aan de beschutte kant (verig aan het fourageren waren. De kuil lag echter aan de ver-
keerde kant van de auto en ik kon de vogel niet laten zien! Toen we voorbij reden, vloog
de hele bende op en viel in het er vlakbij gelegen bietenveld. Wij een paar honderd meter
verder gedraaid en gewacht, of ze weer terug wilden komen. Weer geluk: alles vloog terug
achter de bietenhoop. Nu hadden we een kans. Raampje open en in flink tempo langs

17

de kuil. 'Vleermuis' uit het raam: de mussen stoven alle kanten uit. Een duik van de jager en we zagen niets meer, geen mus, geen spervier, alles bleef doodstil. Nieuwsgierig klimmen we uit de auto en keken voorzichtig om het hoekje achter de kuil. En wie zat daar? 'Vleermuis', op een haal tarwestro, onbepaald, niet wetend wat ze moest doen, met in iedere klauw een mus en balansierend om haar evenwicht te bewaren. Mijn gast stond perplex en had voldoende stof om een paar avonden aan de stamtafel het fraaiste jagerlatijn ten beste te geven. Ik had een doublet en, jammer genoeg, geen foto toestel bij me... Dit avontuur was nu zo'n gelukkige belevenis voor een zonderling, die zijn leven met roofvogels deelt en valkenier genoemd wordt.

De schrijver woont in de Duitse Bondsrepubliek, waar de spervier een wettelijk toegestane jachtvogel is.

DE HAVIKSNESTELING

door W.B. Bus

Wat ik hier neerschrijf zijn ervaringen van positieve en negatieve aard, die ik met een aantal haviksnestelingen heb opgedaan. Mijn persoonlijke mening is thans, dat de positieve punten van een haviksnesteling overwegen.

Om een, zo meen ik, zeer belangrijk punt, gaat het bij de aanschaf van jachtvogels. Terwijl ik met een wildvanghavik 100% uit de natuur neem, kan de haviksnesteling een van die haviken zijn, die tengevolge van diverse omstandigheden reeds bij het begin van het zelfstandig jagen in de natuur verongelukkig.

Een vorder pluspunt is, dat een goed ingegaande haviksnesteling niet zo snel als de wildvang tot zelfstandig jagen neigt en daardoor ook niet zo snel verloren raakt. Als men zo ongelukkig is een vogel in het veld te verliezen, en krijgt men dan na een paar dagen contact met hem, dan is het volgens mijn ervaring gemakkelijker de nesteling weer te vangen dan de wildvang.

Hier een voorbeeld: mijn havik 'Cindy' verloor ik toen zij een fazant najagde. Pas na een week kreeg ik weer contact met 'Cindy'. Met een gewicht van 1320 gram kwam zij na korte aarzeling op de vuist, aangetrokken door de haar welbekende roep. Zelfs zonder in jachtconditie te zijn reageerde zij nog op de vuist.

Als negatief punt moet worden vermeld, dat men gedurende het eerste halfjaar zeer veel tijd aan de haviksnesteling moet besteden, wil deze later bij het jagen de wildvang-havik evenaren. Negatief kan men ook het krijten, het mantelen en het agressieve gedrag van de nesteling noemen.

Bij mijn twee laatste haviksnestelingen 'Dana' en 'Cindy' heb ik deze drie onaangename eigenschappen het minst geconstateerd, en dit ondanks het vroege afraden van deze twee vogels.

De nestelingen, die ik tot dusverre heb afgedragen, zijn alle in gevangenschap gefokt. Dat betekent, in de broedmachine uitgebroed en de eerste veertien dagen met de hand gevoerd. Ik merk dit op, omdat, zoals bekend, in deze tijd de imprint van de nestelingen plaats vindt.

18

Desondanks is mijn tegenwoordige haviksnesteling 'Cindy' geen krijter.

De bewering, dat een nesteling moeilijk tot jagen te brengen is (G.J. van Nie, 1974) zou ik willen tegenspreken. Met de door mij hierna beschreven afraagmethode voltrok zich het injagen van mijn beide laatste nestelingen 'Dana' en 'Cindy' zonder problemen. Natuurlijk wil ik de door mij gehanteerde opvoedings- en afraagmethode niet foutloos noemen. Op het moment, dat ik dit schrijf, zou ik zeker drie dingen anders doen. Ten eerste zou ik bij een zelf gefokte nesteling proberen te voorkomen, dat hij gedurende de eerste drie weken na het uitkomen bij het zien van mensen ziet om imprint op de mens te voorkomen.

Ten tweede: dat de plaats, waar de havik in de leeftijd van nesteling en takkeling geasid wordt, niet dezelfde is als die, waar later de havik, wanneer hij in jachtconditie is, geplaatst wordt. Dit om bij herkenning van deze plaats krijten te voorkomen.

Ten derde: ik zou de nesteling al vroeg met soortgenoten samenbrengen om deze aan elkaar te laten wennen.

Eén ding geloof ik in de jaren, dat ik met haviksnestelingen om ga, geleerd te hebben: dat slechts die nesteling een kans heeft de wildvang te evenaren, wanneer geprobeerd wordt de door de nesteling door te maken ontwikkelingsfasen aan die in de natuur aan te passen.

Een nesteling, die tot augustus of nog erger, tot september, ergens opgesloten zit om te voorkomen dat hij later krijt, mist tenminste twee belangrijke fasen van zijn door de natuur geprogrammeerde ontwikkeling: dat zijn de bedelvluchtperiode, waarin de nesteling spelenderwijs de vliegtechniek leert en de overgang van de bedelvluchtperiode naar het zelfstandig jagen. Zelfs in de natuur gaat na een zo intensieve training in de bedelvluchtperiode nog het grootste deel van de nestelingen in het begin van hun zelfstandig jagen ten onder. Een nesteling, die te laat wordt afgedragen, daarbij in diepe conditie gevlogen wordt en die bovendien nog ongunstige jachtkansen heeft, wordt haast gedwongen om in het jachtrevier de valkenier krijtend om aas na te vliegen.

Bij een bepaalde jacht beleefde ik eens, dat een wildvang krijtend een oude havik achterna vloog. Later vernam ik, dat deze wildvang in zeer diepe conditie in de vangkooi gevangen was. Theoretisch kan men aannemen, dat deze wildvang grote moeite had met het zelfstandig jagen en dat hij bij het zien van de oude havik, zich uit de bedelvluchtperiode de gemakkelijke manier om aas te krijgen herinnerde.

Wanneer ik met 'Cindy' in het jachtrevier ben, krijt zij niet, waarschijnlijk komt dit, omdat de vogel zonder al te grote moeite wild slaat.

Ik zal in het navolgende proberen de methode van het groeibringen en het afraden van mijn beide laatste nestelingen te beschrijven en ik hoop, dat dit binnen onze vereniging tot een vruchtbare discussie zal leiden.

Haviksnesteling 'Dana' (jaargang 1975) was pas 14 dagen oud, toen ik haar onder mijn hoede nam om groot te brengen. 'Dana' kreeg een verplaatsbare kunsthorst. Zo kon ik haar overal neerzetten zonder haar aan te raken. Haar aas kreeg 'Dana' van een aan de wand bevestigde plank, die voorzien was van een dekvel, dat ik, zonder dat de havik het bemerkte, omhoog kon trekken. Zo kon ik haar op ieder uur van de dag van verse, bloed-warme voeding voorzien, zonder dat zij mij daarmee in verband bracht. Pas nadat de eerste gulzigheid, waarmee 'Dana' op het voedsel afging, voorbij was, ging ik naar haar toe. Ik sloeg 'Dana' daarbij scherp gade, om mij bij het begin van het mantelen, dat zich door het opzetten van de veren aankondigde, te kunnen terugtrekken. Toen de havik van mijn aanwezigheid tijdens de voeding geen notitie meer nam, liet ik haar ook langzamerhand aan de aanwezigheid van de honden gewennen. Belangrijk, ja, ik zou willen zeggen beslissend voor een latere goede samenwerking tussen havik en hond is, dat de ervaringen, die de nestelingen in het begin met honden opdoen, alleen positief zijn. Ik

heb uit veiligheidsoverwegingen in het begin de kunsthorst zo hoog in de boom bevestigd, dat 'Dana' zich veilig voelde en de honden niet te dicht bij haar konden komen. De horst werd iedere dag een stukje lager vastgemaakt tot ik de horst met 'Dana' op de grond kon plaatsen, zonder dat de nesteling notitie nam van de honden, die zich om haar heen bewogen. Dat het hierbij om honden moet gaan, die met 100% zekerheid een havik nists doen, is vanzelfsprekend.

Belangrijk is, dat, terwijl de nesteling aas, niemand zo kort in zijn nabijheid komt, dat hij zijn aas bedreigd acht.

Met deze methode heb ik bereikt, dat de nesteling al vroeg leert, dat mensen en honden geen prooi vijanden zijn.

Belangrijk is, dat men de nesteling geen aas zichtbaar wegneemt, al is het ook overgebleven.

'Cindy' (nesteling 1976) was drie weken oud, toen ik haar haalde. De opfokmethode was gelijk aan die bij 'Dana', met dien verstande, dat ik 'Cindy' al als nesteling overal mee naar toe nam. De kunsthorst, waarop ik haar vervoerde, was zo gemaakt, dat ik deze tussen de voor- en achterzitting van de auto kon vastzetten. Overal waar ik langere tijd verbleef, werd de kunsthorst met nesteling op een gunstig punt geplaatst. Een parasol, die 'Cindy' tegen te scherpe zonnestralen beschermde en die ook de regen tegenhield, was steeds aanwezig. Zo leerde 'Cindy' al vroeg nergens bang voor te zijn, en voelde zij zich overal direct op haar gemak, waar ik haar ook plaatste. Dat de plaats, waar ik de kunsthorst opstelde, steeds tegen onaangename verrassingen beschermd was, spreekt vanzelf.

Reeds in de takkelingstijd deed ik 'Cindy' de schoenen en de langvetter aan, terwijl evenmin de belten en het adresplaatje ontbraken. Tegelijkertijd kreeg zij ook een badmogelijkheid en spronkel voor de kunsthorst neergezet. 'Cindy' maakte daar ijverig gebruik van. Nooit, behalve in de eerste uren, heb ik aan 'Cindy' gemerkt, dat ze het aangebonden zijn als lastig ervoer.

In de gehele nesteling- en takkelingsperiode stelde ik 'Cindy' ook dagelijks een paar uur onder mijn toezicht onaangetoet in het gebied op, waar zij de bedelperiode zou doorbrengen. De plaats, waar ik 'Cindy' plaatste, was steeds dezelfde en was van alle kanten goed zichtbaar. Ook hier had ik een aasplaats aangebracht, zoals ik hiervoor reeds beschreven heb. Als het maar even kon, kreeg 'Cindy' hier haar aas.

Voordat ik van het thema „opfokken" afstap, wil ik erop wijzen, hoe belangrijk het is, dat aan de nesteling, ook buiten de voedingstijd, veel aandacht wordt besteed, daar anders door de nesteling het verschijnen van mensen in relatie zou worden gebracht met aas.

Tijdens het opfokken van de nestelingen heb ik uit principe alleen vers gedode en nog bloedwarme vogels als aas gegeven. Daaronder begrepen waren 80 tot 90% duiven, de rest bestond uit mussen. Spreuwen, die ik ook kon krijgen, werden door mij niet als aas aan de nesteling gegeven met het oog op het hoge gehalte aan pesticiden van deze vogels. De duiven werden van de voren door mij van kop, krop en ingeswanden ontdaan. Twee tot drie maal per week kregen de nestelingen een weinig opspuitpoeder over het aas gestrooid.

Bedelvlucht en het begin van het dragen

Alle moeite, die ik me getroost heb in de nesteling- en takkelingsperiode met 'Dana' en in het bijzonder met 'Cindy', heeft tot doel gehad, om voor de nesteling in de bedelvluchtperiode een soort gecontroleerde wildvlucht mogelijk te maken. Het gebied, waarin zich dit alles zou afspelen, was hetzelfde, waar zij ook steeds het aas op de

20

Foto: G.A. van Nie

daarvoor bestemde plaats gekregen had. Het was een gebied, waarin zo goed als geen wild voorkwam en dat van dicht bos en grote open plekken was voorzien.

Veertien dagen kon 'Cindy' zich uitleven, zonder dat zij minder aas kreeg. In deze tijd merkte ik, hoe haar stijl van vliegen van dag tot dag beter werd. Grag deed 'Cindy' schijnvallend op de hond, die in deze periode ook steeds aanwezig was. De hond was een poedel, die ik helaas op gemeenschappelijke jachten niet altijd mee kon nemen met het oog op de stijlloze indruk, die ik als valkenier bij de jagers zou achterlaten. Ook schijnen jachtvalken in het algemeen dit soort honden te schuwen. De schijnvallend op de hond voltrokken zich natuurlijk niet alleen op open plekken, maar verplaatsten zich naar het dichte bos, toen 'Cindy' gerouweerder werd in het vliegen. Daar glipte de hond, gevolgd door de havik, tussen de dichte bomen door. Wanneer het helemaal niet meer anders kon, onttrok zich de hond aan de havik door zich terug te trekken in een houtwal om aan de andere kant weer te voorschijn te komen. De vogel probeerde in het begin de hond te volgen, met het gevolg, dat zij in het dichte hout bleef hangen. Maar al snel had zij door, dat het gemakkelijker was over de houtwal heen te vliegen, om de hond aan de andere kant op te wachten. Het achter de hond aanjagen wisselde af met pogingen kleine vogels te slaan. Ook boomwortels dienden als doel voor haar speelse jachtspelingen. Na veertien dagen merkte ik aan het gedrag van de havik, dat de bedelvluchtperiode ten einde liep en dat het tijd werd haar op de vuist in te jagen. Ook vloog 'Cindy' nog slechts aarzelend naar de plaats, waar zij steeds haar aas kreeg. Hier nam ik haar na de training steeds op de vuist om haar mee naar huis te nemen.

21

Adragen en injagen van 'Cindy' op de vuist

Het adragen van 'Cindy' vond plaats zonder problemen. Reeds toen deze vogel zich in de bedruifperiode bevond, had ik haar van de auto naar de kunsthorst en later terug naar de auto op de vuist gedragen, dus kende zij de handschoen al. Ik had haar de laatste dagen met het geven van aas iets kort gehouden. 's Avonds liet ik haar van de spreukel op de vuist overstappen. Het aas, dat zij zou krijgen, had ik, voor haar onzichtbaar, in de vuist. Ik liet de havik het aas zien. Zonder te aarzelen begon zij te azen. Terwijl zij aasde liep ik met 'Cindy' door het drukke avondverkeer, dat haar echter niet in het minst stoorde. Dit verwonderde mij ook niet, want zij kende dit alles reeds. Gedragen heb ik uit principe alleen, wanneer ik haar aasde; dat was een half tot een uur per dag. Ook op de handschoen joeg ik 'Cindy' in een gebied, waarin geen wild te verwachten was. De eerste keer, dat 'Cindy' op de vuist kwam, gaf ik haar een volle krop. Spoedig kwam de vogel van elke afstand op mijn vuist af. ik behoeftte haar geen aas meer op de vuist te tonen, want nooit werd zij teleurgesteld. Althoud kreeg zij alles, wat zich in de door haar bejaagde vuist aan voedsel bevond. Wilde ik 'Cindy' meerdere malen op de vuist laten komen, dan deed ik het aas in evenveel delen, als zij vluchten zou maken, en nam iedere keer een deel van het aas in de vuist. Op deze wijze kon ik haar na iedere vlucht al het aas verstreken, dat zich in mijn vuist bevond. Al spoedig volgde zij mij en de hond urenleng door het enigszins troosteloze gebied. Dit werd door mij aangegrepen om door het maken van een bepaald geluid ons te laten zoeken. Ook deze oefening begreep 'Cindy' snel.

De opgaven, die zij volbrengen moest, werden telkens wat zwaarder. Zo leerde ik haar door pikkeldraad te vliegen, zonder dat zij er mee in aanraking kwam.

In het begin heb ik gezegd, dat ik haar op de vuist zou injagen. Dat moet wonderlijk genomen worden. Zo snel als ik kon, rende ik, terwijl ik hield de haar bekende roep uitstootte, door het bos, zodat 'Cindy' gedwongen was, mijn vuist na te jagen. Later sloeg zij deze vuist dan ook als een stuk wild.

Belangrijk is, dat het aas, dat de nesteling in de vuist aantreft, een lekkernij voor hem is, en dit ook steeds blijft.

Het leren jagen van de nesteling op wild

Ook het leren jagen van de nesteling op wild wil ik aan de hand van de methode beschrijven, die ik bij 'Cindy' heb toegepast. Bij deze methode heb ik geprobeerd, de ervaringen die ik met de andere nestelingen heb opgedaan, te verwerken.

Het gebied, waar 'Cindy' ingejaagd zou worden, was het Vliegveld Twente. Ik had dit gebied zorgvuldig uitgezocht, want het had vele voordelen ten opzichte van andere gebieden. Een ervan was, dat ik geen onaangename verrassingen behoeftte te vrezen, o.a. in de vorm van een voetganger met hond enz.

Konijnen waren rijklijk voorhanden. Deze bevonden zich op een grote, vrije vlakte, derhalve zonder bomen en dat was zeer belangrijk. Belangrijk, omdat de vogel bij een vergeefse poging, niet in de gelegenheid zou zijn vanuit een boom een prooi te slaan. 'Cindy' zou en moest haar eerste konijn vanaf de vuist slaan.

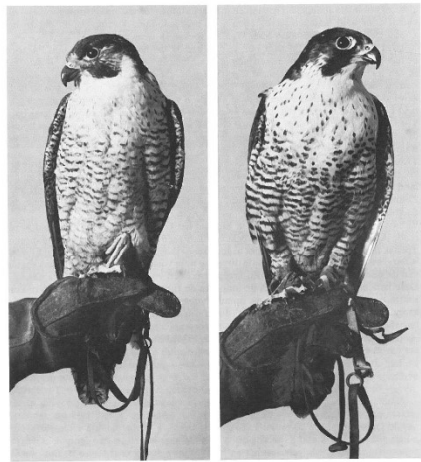
En 'Cindy' zou in deze belangrijke leerfase niet van de vuist afvliegen om de hond en mij van de bomen uit te volgen, zoals zij tot dusverre gewend was. Eerst als de havik had begrepen, dat het op de vuist dragen vóór het vangen van de prooi komt, kon ik het wagen met haar in het bos te jagen, zonder dat zij mij het kwalijk nam, dat zij bij het afspringen van de vuist hiervan teruggehouden zou worden, als er op dat moment geen wild in het zicht was.

Tot dusverre was zij nog niet eenmaal van de vuist afgesprongen, zonder dat ik haar ook werkelijk wilde laten vliegen.

22

TWEE MERKWAARDIGE SLECHTVALKEN

door G.A. van Nie

'Celia' 'Farrhingale' (foto's van de schrijver)

Het opmerkelijke van deze beide slechtvalken is, dat zij 90 jaar oud zijn. Zij zijn een geschenk van de British Falconers' Club aan de Stichting Museum Valkenswaard, die zich ten doel stelt een historisch museum over Valkenswaard op te richten. Het spreekt vanzelf, dat naast de sigarenmakerij en de leerlooierij de valkerij daar een voorname plaats zal krijgen.

24

In een drie meter brede, niet gemaide, strook koren verscholen de konijnen zich. Ik droeg haar enige tijd in de nabijheid van de strook koren. De hond volgde mij op de voet. Toen ik merkte, dat 'Cindy' onrustig werd, liet ik de hond vrij zoeken. Direct werd 'Cindy' weer opmerkzaam. Het zoeken door 'Waldy', zo heet de hond, voltrok zich in een kring van ± 30 m om mij heen. Ik merkte aan het gedrag van de hond, dat hij een konijn op het spoor was. Het konijn zocht zijn heil in de vlucht. Ongeveer 50 m verder, aan de andere kant van het korenveld, werd het konijn zichtbaar. Sneller dan ik reageerde 'Cindy', alsof zij nooit iets anders had gedaan en joeg het konijn aan, dat na een onstuimige jachtvlucht door haar geslagen werd. Toen ik in haar nabijheid kwam, zag ik, dat zij het konijn met kopgreep geslagen had. Was het toeval, ik weet het niet.

'Cindy' begon na enige tijd haar buit te plukken. Ik liet haar haar gang gaan. Pas toen de havik van de buit begon te azen ging ik naast haar in het gras liggen. Ook 'Waldy' gaf ik een teken om in haar nabijheid te gaan liggen, zonder echter te dicht bij 'Cindy' te komen. Beiden keken wij toe, terwijl 'Cindy' aasde. Zij muntelde niet. Zij was immers gewend, dat wij tijdens het azen in haar nabijheid waren en ik had 'Cindy' ruim gelegenheid gegeven om te leren, dat mensen en honden het niet voorzien hadden op haar buit. Toen 'Cindy' haar krop voor driekwart vol had werd haar belangstelling voor het konijn minder. Ik hield haar de vuist, waarop zich een stuk duif bevond, voor. Zij stapte over, waarna zij haar krop volledig vulde.

Twee dagen later waren wij weer in hetzelfde gebied. Ongeveer tien minuten duurde het voordat de hond een konijn opspoorde, dat zich verscholen had in het stro, dat op het land was blijven liggen. 'Cindy' had tijdens het zoeken de hond niet uit het oog verloren. Zodra het konijn zich vertoonde, kwam de havik in actie. Echter op het moment, dat de vogel wilde toeslaan, verschoot het konijn zich.

'Cindy' ging steil de lucht in. Zodra ik zag, dat het konijn door de havik bejaagd werd, rende ik achter haar aan, de haar welbekende jachtroep uitstotend om haar aan te sporen. Toen ik zag, dat de havik steil de lucht in ging, rende ik van haar weg. Haar de vuist tonend. 'Cindy' kwam daarop uit haar positie direct op mijn vuist af en sloeg deze als vervanging van de door haar gemiste prooi. Zij kreeg direct een volle krop met het beste aas.

Dere handelwijze herhaalde ik in de loop van de tijden meerdere malen en iedere keer kwam zij na een gemiste jachtkans, op mijn vuist terug, waar zij telkens een volle krop kreeg. Zo heb ik bereikt, dat 'Cindy' direct van een gemiste jachtkans op mijn vuist terugkerde en deze als vervangende prooi sloeg. 'Cindy' heeft in haar eerste jachtseizoen (1976/1977) 120 stuks wild geslagen, waaronder zes hazen en verder konijnen, fazanten en ander wild.

Over deze valken schreef Mr. T.A.M. Jack, Voorzitter van de B.F.C.:

'Celia'. Een rode valk, gevangen in Valkenswaard in 1889. Gevangen door de Old Hawking Club op roeken in Wiltshire en door T.J. Mann in 1890-91 in Cambridgeshire. Opgezet door G.E. Lodge en door hem nagelaten aan de British Falconers' Club.

'Farrhingale'. Een gemuite valk, blijkbaar als rode valk gevangen in Valkenswaard in dezelfde periode rond 1890. Afgericht en gevangen op roeken door de Old Hawking Club en later door T.J. Mann op roeken en grienden(1) in Cambridgeshire in de negentiende jaren.

T.J. Mann en G.E. Lodge waren vrienden, die vaak samen gingen vliegen. Het aantal individuen van een dierspopulatie kan niet oneindig groeien maar is afhankelijk van verschillende factoren die op zeker moment de groei beperken. Zo kan voedsel een beperkende factor zijn: van een zekere hoeveelheid voedsel kan slechts een beperkt aantal dieren leven; komen er te veel dieren, dan is er voedseltekort. Andere beperkende factoren kunnen zijn predatoren, parasieten en aanbod van nestgelegenheden. Zulke factoren veroorzaken dan sterfte die zo groot is, dat de populatie niet meer groeit of zelfs kleiner wordt. Populaties van veel vogelsoorten worden gereguleerd door het voedsel. Dit geldt waarschijnlijk ook voor roofvogels. Als we aannemen dat voedsel voor havik en sperwer soms een beperkende factor is, moeten ze zo goed mogelijk aan die situatie zijn aangepast. Met andere woorden, zo efficiënt mogelijk voedsel zoeken. Immers, bij voedsel-schaarste sterven de minst efficiënte jagers het eerst, en de beste blijven over (natuurlijke selectie). Efficiënt is dan in zo weinig mogelijk tijd (met zo weinig mogelijk energie) de dagelijkse energiebehoefte dekken. Dat is makkelijker gezegd dan gedaan.

SPERWER EN HAVIK ALS EFFICIENTE JAGERS

door Paul Opdam
Rijksinstituut voor Natuurbeheer

Inleiding

Een van de eigenschappen van sperwers en haviken is dat ze levende prooien vangen. Wellicht is deze opmerking voor de meeste lezers van het jaarboek overbodig. Toch wil ik hem maken, omdat genoemde eigenschap zulke grote gevolgen heeft voor de wijze waarop haviken en sperwers voedsel zoeken.

Het aantal individuen van een dierspopulatie kan niet oneindig groeien maar is afhankelijk van verschillende factoren die op zeker moment de groei beperken. Zo kan voedsel een beperkende factor zijn: van een zekere hoeveelheid voedsel kan slechts een beperkt aantal dieren leven; komen er te veel dieren, dan is er voedseltekort. Andere beperkende factoren kunnen zijn predatoren, parasieten en aanbod van nestgelegenheden. Zulke factoren veroorzaken dan sterfte die zo groot is, dat de populatie niet meer groeit of zelfs kleiner wordt.

Populaties van veel vogelsoorten worden gereguleerd door het voedsel. Dit geldt waarschijnlijk ook voor roofvogels. Als we aannemen dat voedsel voor havik en sperwer soms een beperkende factor is, moeten ze zo goed mogelijk aan die situatie zijn aangepast. Met andere woorden, zo efficiënt mogelijk voedsel zoeken. Immers, bij voedsel-schaarste sterven de minst efficiënte jagers het eerst, en de beste blijven over (natuurlijke selectie). Efficiënt is dan in zo weinig mogelijk tijd (met zo weinig mogelijk energie) de dagelijkse energiebehoefte dekken. Dat is makkelijker gezegd dan gedaan.

23

Problemen bij het voedsel zoeken

We gaan ervan uit dat haviken en sperwers efficiënt voedsel zoeken. Maar hoe doen ze dat? Laten we ons eens afvragen welke problemen een foeragerende havik ontmoet. Hij kan namelijk kiezen uit een hele serie prooidieren, van klein tot groot, van langzaam tot snel en van log tot wendbaar. Maar niet alle prooidieren komen overal voor. De meeste soorten verspreiden zich niet homogeen; ze concentreren zich daar waar de omstandigheden voor hen gunstig zijn.

In het winterhalfjaar geldt dit nog veel sterker dan in het zomerhalfjaar. Bovendien kan de verspreiding van de prooidieren veranderen, bijvoorbeeld bij het invallen van de winter, zodat een goede voedselplaats ineens niets meer oplevert. Daar komt nog bij dat de aantallen van de soorten veranderen; nu eens is de ene soort talrijk, dan weer is een andere in groot aantal aanwezig. Tenslotte gedragen al die soorten prooidieren zich allemaal op een andere wijze en reageren ze verschillend op een aanvallende havik. Onze havik staat dus voor drie problemen:

- Waar moet hij jagen en hoe verdeelt hij zijn tijd over verschillende voedselplekken?
- Welke prooi-soorten moet hij selecteren?
- Welke jachttechniek moet hij toepassen?

We veronderstellen dus dat onze havik deze problemen zo oplost, dat hij op een optimale wijze foerageert. Aan ons het probleem om erachter te komen hoe hij dat doet. Kan een havik leren optimale van minder optimale voedselplekken te onderscheiden? Kan een havik leren welke prooidieren hem het meeste rendement opleveren?

Problemen bij het onderzoek

Het oplossen van de vraag of haviken optimaal voedsel zoeken is zo complex dat het tijdens veldstudies niet uit te ratelen is. Dat kan alleen in zorgvuldig opgezette experimenten waarin we alle veranderlijke factoren in de hand hebben. We kunnen dan een factor, bijvoorbeeld prooigrootte, laten variëren en alle andere factoren constant houden. Het is dit nog moeilijker bij havik en sperwer onderzoek. Wel is dit probleem de laatste jaren aangepakt met een aantal andere vogels, zoals koolmees, tureluur en grauwe vliegenvanger. Deze predatoren staan voor dezelfde moeilijkheden als onze havik. We hebben hier een zeer fundamenteel probleem aangevoerd, waarmee alle predatoren die door voedsel beperkt worden te maken hebben. Met de resultaten van deze onderzoeken kunnen we ons daarom een beeld vormen van de wijze waarop onze jagende havik te werk gaat. Met dit beeld voor ogen kunnen we dan nagaan of onze kennis over de jacht van haviken past in het model van de optimale predator. Tenslotte willen wij bekijken in hoeverre een getreinde havik gebruik maakt van zijn mogelijkheden optimaal te jagen.

Waar voedsel zoeken?

Over de plaatskeuze van jagende predatoren is inmiddels vrij veel onderzoek gedaan. Twee voorbeelden wil ik hier kort bespreken. Smith & Sweatman (1974) experimenteerden met koolmezen in een kooi. Hierin waren een aantal voedselplekken verborgen die verschieden in hoeveelheid meelwormen. De meeste meelwormen hadden al spoedig een sterke voorkeur voor de plek met de meeste meelwormen. De voorkeur was echter niet absoluut; de mezen bleven de andere voedselplekken ook af en toe bezoeken. Hoe minder meelwormen, hoe minder vaak de mezen op de voedselplaats kwamen. In de loop van het experiment verwijselden de onderzoekers de plek met de meeste en die met de minste

26

wormen. De mezen hadden toen de neiging om de voorkeur te geven aan de plaats, waar de op één na hoogste wormdichtheid was.

We kunnen hieruit leren dat koolmezen in staat zijn snel te leren waar de grootste aantallen prooi te vinden zijn. Ze storten zich echter niet blindelings op die voorraad, maar houden minder gunstige plekken in de gaten. Als de toestand zich wijzigt maken ze van die kennis gebruik.

Timbergen (1976) deed een veldexperiment met wilde spreuwen. Deze vogels foeragerden op een weiland dat in vakken was verdeeld. Timbergen nam waar dat de spreuwen het meest voedsel zochten op plekken met de hoogste dichtheid aan emelten. Toen hij het aantal emelten in een van de vakken verhoogde, ragderden de spreuwen hierop binnen enkele uren door dat vak ineens veel te bezoeken. Ook spreuwen leren dus snel waar ze een optimale prooi-situatie aantreffen. Diverse onderzoeken aan andere predatoersoorten hebben vergelijkbare resultaten opgeleverd.

Beschikken we over gegevens die erop wijzen dat ook haviken en sperwers zo te werk gaan? Het is bekend dat deze roofvogels steeds daar verschijnen, waar een grote concentratie prooidieren aanwezig is, b.v. bij een spreuvenlaapplaats of een kwekerij van fazanten. In winters dat de houtduif in grote troepen in mijn onderzoeksgebied voorkomt, leeften de haviken hoofdzakelijk van deze prooi-soort (Opdam 1978). Bij sperwers heb ik vastgesteld dat in winters met veel mezen deze veelal werden opgejaagd in de bossen, maar dat in andere winters het bos minder werd bezocht en het aantal huismussen in het voedsel toenam (Opdam 1979). Ook bleek mij dat in het begin van het broedsizoen de sperwers veel op huismussen jaagden in de dorpen en rond de boerderijen. Als echter de broedsels van de bosvogels uitvlogen en een goede voedselbron gingen vormen, verplaatsten de sperwers hun activiteiten naar het bos.

Al deze voorbeelden zijn heel goed te begrijpen als we aannemen dat sperwers en haviken, net als de koolmezen en de spreuwen, leren welke plekken in hun jachtgebied de meeste kans op een prooi bieden. Omdat de prooi-situatie steeds verandert, moeten ze regelmatig ook op andere plekken in het jachtgebied een kijkje nemen en de situatie peilen. Een jagende sperwer vliegt vaak korte stukjes, waarna hij een tijdje op de uitkijk zit; we kunnen ons dan heel goed voorstellen hoe die sperwer zijn kansen meet op verschillende plekken van zijn jachtgebied. Hoe dat precies in zijn werk gaat, blijft in nevelen gehuld. Misschien dat hij net als de koolmees en de vliegenvanger „meet“ hoe lang hij moet wachten tot zich een goede kans voordoet.

Welke prooi-soort kiezen?

Haviken en sperwers kunnen kiezen uit diverse prooi-soorten. Wat bepaalt hun keuze? Zijn er aanwijzingen dat die keuze efficiënt is?

Prooi-soorten verschillen in vangbaarheid; de een is sneller en wendbaarder dan de ander of leeft meer verborgen. Bovendien verschillen prooi-soorten in voedingswaarde: een kleine prooi levert minder energie dan een grote prooi. Veel kleine prooiën wegen weliswaar in voedingswaarde op tegen een of enkele grote, maar het kost meer moeite om ze te vangen. Een predator moet met deze verschillen rekening houden. Hij moet de energie die het vangen van een prooi hem kost afwegen tegen de energie die hij consumert van die prooi hem oplevert.

Tureluren geven de voorkeur aan grote exemplaren van twee soorten wormen (die natuurlijk de grootste ontbrengst per vangst leveren). Kleine exemplaren kwamen pas veel in hun menu voor als er weinig grote waren, en dit was onafhankelijk van het aantal kleine exemplaren in het voedselgebied (Goss Custard 1977). Met andere woorden: zolang de gunstigste prooi-soort voldoende aanwezig is, laat de tureluur de minder gunstige soorten min of meer links liggen, of ze nu talrijk zijn of niet. Dit verschijnsel

27

is ook bij andere predatoren vastgesteld, o.a. bij de grauwe vliegenvanger en de koolmees. Deze predatoren zijn dus heel goed in staat hun prooidieren zo te kiezen dat het netto-effect van de vangst optimaal is.

Er zijn aanwijzingen dat haviken en sperwers dat ook doen. Deze soorten lijken sterk op elkaar en verschillen eigenlijk alleen in grootte. Omdat dit ook voor de seksen van deze soorten geldt, zijn er vier groepen predatoren van hetzelfde type, doch van verschillende grootte. Deze grootte-verschillen vinden we terug in de prooi-keuze. Er is een nauw verband tussen het lichaamsgewicht van de predator en de gemiddelde grootte van zijn prooi. Spervermannetjes slaan dus gemiddeld kleinere prooiën dan wijfjes, en deze vangen weer kleinere prooi-soorten dan havikmannetjes. Zelfs de geringe verschillen in lichaams-grootte van spervermannetjes kwamen tot uiting in de prooi-grootte: de kleinste mannetjes sloegen gemiddeld de kleinste prooiën (Opdam 1975). Hoe moeten we dit nu begrijpen? Kleine predatoren hebben in absolute zin minder energie nodig dan grote, maar ze kunnen per vangst ook minder energie opnemen. Niet alleen zijn ze te zwak om grote prooiën te overmeesteren, ook de omvang van hun krop stelt grenzen aan de hoeveelheid voedsel die ze per vangst kunnen consumeren. Grote predatoren verbruiken per vangst wel meer energie, maar ze kunnen ook meer voedsel ineens opnemen. Zo kan een havikwijfje ieder prooidier overmeesteren tussen goudhaantje en haas. Maar een gevangen houtduif levert haar wel 50-80 maal zo veel voedsel op als een goudhaantje. Een haas levert natuurlijk nog meer op, maar voor het overmeesteren van dit dier moet ze erg veel moeite doen, terwijl ze hem toch niet in één keer op kan. Ergens tussen goudhaantje en haas ligt dus een prooigewicht, waarbij de netto-energie-winst per vangst maximaal is; het optimale prooigewicht. Zo past bij elk formaat predator uit de reeks havik/sperwer een optimaal prooigewicht. Omdat het energiegebruik stijgt met de lichaams-grootte, maar ook de vangcapaciteit toeneemt, is dit optimale prooigewicht hoger narmate de predator groter is.

Hoe moeilijk is optimaal foerageren?

Hoevel een aantal gedragspatronen geheel of gedeeltelijk zijn aangeboren, moeten vogels veel leren. Veel van het jachtgedrag van havik en sperwer moet worden aangeleerd. Daarmee kan iedere individuele vogel zich het beste aanpassen aan de lokale situatie en kan hij door bijleren zich aanpassen aan nieuwe situaties. Hierboven heb ik twee aspecten geschetst die vastzitten aan het efficiënt jagen. Ik heb ze afzonderlijk behandeld, maar in de praktijk moet een havik beide aspecten tegelijk in het oog houden: waar moet hij jagen om de optimale prooi-soort zo efficiënt mogelijk te vangen? En dan heb ik nog niet eens gesproken over de verschillende afweertacties van prooidieren, aan valkeniers welbekend. Kortom, efficiënt jagen is zeker niet eenvoudig. Niet voor niets worden jonge haviken en sperwers na het uitvliegen nog 1½ maand door de ouders gevoed. Ze hebben dan gelegenheid het jagen meester te worden, terwijl de risico's van het mislukken door de ouders worden gedragen. Maar tenslotte moeten ze hun eigen vleugels uitslaan. Hoe moeilijk dat is, kunnen we afleiden uit het feit dat wel 50-70% van de jonge vogels in het eerste levensjaar sterft.

Hoe efficiënt jagen getreinde haviken?

Laten we ons tot slot afvragen of valkeniersvogels ook de neiging hebben of in staat zijn om in energetisch opzicht optimaal te foerageren. Het is duidelijk dat vogels, die als takkeling in handen van een valkenier terecht komen, een geheel andere ontwikkeling doormaken dan wilde soortgenoten. Ze behoeven niet te leren de beste voedselplekken uit te zoeken, dat doet de valkenier voor hen. Het is

28

ook niet nodig dat ze verbruik en opname van energie per vangst tegen elkaar afwegen. Immers, de hoeveelheid voedsel die een getreinde vogel na een vangst mag azen is meestal onafhankelijk van de grootte van de prooi. Anders gezegd, de relatie tussen energiegebruik en energieopname per vangst is verbroken. Ik denk dat het daarom ook mogelijk is dat jachthaviken soms op voor hun doen exceptioneel grote prooi-soorten vliegen, zoals kraanvogels en reigers. Wildvangen zijn de kunst van het optimaal foerageren wel meester, maar de noodzaak daartoe vervalt zodra ze in handen van de valkenier komen. Trouwens, wanneer haviken aan de veter op de hand worden gedragen, hebben ze geen vrije prooi-keuze. Dit alles zou betekenen dat er een flink verschil is tussen het jachtgedrag van wilde en getreinde haviken, zelfs als deze laatste wildvangen zijn. Een open vraag blijft of (en zo ja, hoe) uitgehorste haviken na ontspanning het klaarspelen alsnog op eigen kracht het ingewikkelde leerproces door te maken, dat nodig is om optimaal te foerageren. Het zou interessant zijn om eens van valkeniers te vernemen of wildvangen kritischer zijn in hun prooi-keuze en minder vaak vliegen op te kleine of te grote prooiën dan uitgehorste haviken.

Literatuur:

- Goss Custard, J.D. (1977). *Optimal foraging and the size selection of worms by redhawk, *Tringa totanus*, in the field.* Anim. Behav. 25: 10-29.
- Opdam, P. (1975). *Intra- and interspecific differentiation with respect to feeding ecology in two sympatric species of the genus *Accipiter*.* Ardea 63: 30-54.
- Opdam, P. (1978). *De Havik.* Utrecht.
- Opdam, P. (1979). *Feeding ecology of a Sparrowhawk population (*Accipiter nisus*).* Ardea 67 (in druk).
- Smith, J.N.M. & H.P.A. Sweatman (1974). *Food searching behavior of *timine* in patchy environments.* Ecology 55: 1216-1232.
- Timbergen, J.M. (1976). *How Starlings (*Sturnus vulgaris* L.) apportion their foraging time in a single single-prey situation on a meadow.* Ardea 64: 155-170.

29

EEN KOSTBARE ERFENIS UIT DE MIDDELEEUWEN

door W.K. Kraak

(foto's van de schrijver)

Zijn er nog mensen die de drang voelen uit liefhebberij tijd en energie te besteden aan iets ongrijpbaars? Zo ja, dan moeten er nog mensen bestaan die zich aangetrokken voelen tot de valkerij zoals die in de Middeleeuwen beoefend werd. Wat is het gevolg van die toestand? Men gaat naar Parijs met het enige doel om in de Bibliothèque Nationale een oud handschrift te bekijken, een codex uit de dertiende eeuw. Of men gaat naar Rome naar de bibliotheek van het Vaticaan voor een dergelijk beroemd handschrift. Uit die handschriften rijst de figuur op van een groot ornitholoog, tevens valkenier, een man met grote wetenschappelijke zin, keizer Frederik II van Hohenstaufen (1194-1250). Ter wille van nadere kennismaking met hem beveel ik aan de reis in Italië te vervolgen door Apulië. In de eenzaamheid daar staat een groots voorbeeld van zijn bouwkunst en persoonlijke inbreng in de architectuur, de jachtburcht Castel del Monte. En dan eindigt de reis in Palermo op Sicilië bij het graf van Keizer Frederik II. Men wordt eerbiedig stil bij de aanblik van de porfierearcofaag onder een baldakijn dat steunt op zes slanke zuilen.

Zoals het een vriend van Henk Slijper betaamt heb ik belangstelling voor vogels, voor vogelafbeeldingen, voor valkeniers. Als classicus en boekenwurm ken ik het vluchtbedrijf alleen uit boeken, uit middeleeuwse tractaten en vooral uit het levenswerk van de keizer: *De Arte Venandi cum Avibus*, zes boeken over de techniek van het vluchtbedrijf. Tot ieders verrassing geeft de keizer veel meer dan de titel belooft, nl. een algemene ornithologie die in veel opzichten erg modern en wetenschappelijk aandoet. Ik spreek uit ervaring. Een jaar studieverlof — een welkome afwisseling in een leersaest — gaf me de gelegenheid op kosten van een studiefonds een tweetal rijk geïllustreerde handschriften langdurig te bestuderen in het Vaticaan en te Parijs en bezeten te worden en te blijven van deze kostbare erfenis uit de middeleeuwen. In de bibliotheek van het Vaticaan kreeg ik enige weken lang elke ochtend de gewenste codex (technisch gesproken MS Palatinus latinus 1071) ter beschikking. Het was in het jaar 1949. Het handschrift bevat de latijnse tekst van de boeken I en 2, helaas geschonden door het zoekraken van enkele bladen en in het begin ontsierd door een lelijke vlek, die overigens verderop steeds kleiner en zwakker wordt. Maar de perkamenten bladen I en 2 zijn er zwaar door beschadigd, ze zijn bovendien kapot en aan de rand versleten. Het ging mij voornamelijk om de honderden vogelafbeeldingen in dit handschrift die zich op de beide zijmarges en op de benedenmarge bevinden. Zo zat ik elke ochtend daar gewapend met pen en papier, potlood, tekenpapier, enige tubes waterverf en een aspirinebuisje vol water en een paar penselen. Mijn doel was alle vogelafbeeldingen te beschrijven en te catalogiseren, eventueel schetsen te maken en de meest indrukwekkende na te schilderen om iets van de kleurenpracht steeds bij de hand te hebben voor verdere studie thuis.

De stijl van de onbekende schilder zou ik krachtig willen noemen en als het ware met hartstocht geladen.

Sterk verwant — maar in wezen geheel anders — is het Parijse handschrift (Bibliothèque Nationale MS Fonds français 12400). De tekst is een oudfranse vertaling van de latijnse tekst uit het Vaticaanse handschrift, de illustraties zijn elegante copieën. Wel elegant maar minder krachtig, minder hartstochtelijk. Overigens is deze codex juist fris en goed bewaard als was hij gisteren geschreven en pas geïllustreerd. Ook in Parijs heb ik om mijn herinneringen levend te houden enige vogelafbeeldingen of opvallende compo-

MS Vaticanus folio 4 verso (origineel formaat: 36 x 25 cm). Links: braamvogel en jufferkraai; rechts: 2 honte-kraaiën, naaf, honte- en zwarte kraai, 2 kleinere kraaiachtigen, getekend als honte-kraai; de tekst noemt ook nog eksters. Beneden: grote arend (rearend immatuur?) en 2 monnikgieren bij aas. Let op de staart van de zeearend!

MS Vaticanus folio 11 recto.

Monnikgieren en honden bij kadaver van damhert. Links: valk met geslagen prooi. Als illustratie bij de tekst: patrijs, fazantengazijn (2 oude vogels en 3 jonge), tussen de beide adulte fazantengazijnen met jong.

sities in de marges nageschilderd, gesnoep op wit tekenpapier, helaas niet op de rijke ondergrond van perkament. Daar schuilt een argument tegen sommige moderne uitgaven, dat ik straks in het geding wil brengen.

Hoe is het verder gegaan? Na mijn studiereis, vele jaren later, heb ik een paar belangrijke boeken in bezit gekregen, die tijdens de tweede wereldoorlog verschenen waren in Amerika en in Duitsland. Ik zal ze even noemen en dan nader ingaan op de illustraties. Allereerst het degelijke dikke boek van Casey A. Wood en F. Marjorie Fyfe: *The Art of Falconry being the De Arte Venandi cum Avibus of Frederick II of Hohenstaufen* (Stanford University Press 1943). Een rijk geïllustreerde uitgave met, afgezien van het gekleurde portret van de keizer naast de titelpagina, slechts één blad in kleur nl. plaat 36. Dan een boek dat de volledige latijnse tekst geeft, dus niet alleen boek I en 2. Deze tekst is gebaseerd op een handschrift in Bologna, de belangrijkste vertegenwoordiger van de groep handschriften, die de volledige tekst in zes boeken bevatten, een complete *De Arte Venandi*. Deze codex bevat slechts acht miniaturen en geeft geen illustratie bij de tekst. Elk t. k. nl. begint met een passende miniaturen in de eerste grote sierletter, zo ook het voorwoord en de inleiding op boek 2. De moderne tekstuitgave is verzorgd door C.A. Willemssen en is verschenen in twee delen te Leipzig in oorslogstijd (1942) bij de Insel Bücherei. Het boek bevat geen illustraties. Maar het werd in 1943 door dezelfde

uitgever compleet met een klein boekje in liggend formaat als een klein schetsboek: *Die Falkenjagd. Bilder aus dem Falkenbuch Kaiser Friedrichs II.* De eerder genoemde C.A. Willemssen schreef er een inleidende tekst bij. Alle afbeeldingen zijn gekleurd en het boekje oogt goed. De afbeeldingen in het laatstgenoemde boekje zijn tot mijn spijt niet gebaseerd op de Vaticaanse codex, het zijn min of meer getrouwe copieën van de Parijse codex. Ik vind ze inderdaad wel mooi maar minder interessant. Op 72 bladzijden (bijna 18 cm breed, 11½ cm hoog) krijgt men een redelijke indruk van de rijkdom aan kleur, het zorgvuldige tekenwerk, de elegante stijl en de gave staat van het origineel. Maar men kan zo niet bevroeden hoe de illustraties van dit handschrift te Parijs zelf copieën zijn van een ouder meester met krachtiger stijl in het Vaticaanse exemplaar.

Nog meer teleurstellend vind ik het volgende, iets dat ook geldt voor plaat 36 in het boek van Wood and Fyfe.

De kleurenafbeeldingen op deze pagina vertegenwoordigen het vermaarde Vaticaanse handschrift, dat wel... maar wie zien een compositie van drie ondermarges door de uitgever gemaakt! De uitgever heeft drie voorstellingen op elkaar gestapeld, die in het handschrift staan op folio 76r, 79r en 74r.

Ik heb grote bezwaren tegen dit soort illustraties: in de codex is de kleurige illustratie op de benedenmarge functioneel verbonden met de tekst, het kleurig beeld vormt een esthetisch geheel met de twee kolommen tekst erboven en met de kleinere illustraties op de beide zijmarges. Het geheel bloeit op tegen de warme tint van het perkament. Al deze effecten gaan volkomen verloren wanneer men nageschilderde illustraties zonder de tekst — in gotische letters geschreven — afdrukt op wit papier en ze bovendien over de volle hoogte van een pagina op elkaar stapelt.

Plaat 36 toont valkeniers aan het werk, o.a. met het luchten van valken, die met de langveter op het rek geplaatst worden. De uitgever van het bovengenoemde boekje *Bilder aus dem Falkenbuch Kaiser Friedrichs II* maakt het wel erg bont! Op blz. 22 ziet U 15 vliegende vogels afgebeeld. U moet ze niet naast elkaar „leren“ in series van links naar rechts of als vulling van een hele pagina zien. Neen, U moet ze vertikaal gegroepeerd zien. De eerste groep en de derde groep behoren onder elkaar te staan: ze zijn beide afkomstig van de linker marge van folio 66r — ze vliegen dus naar de tekst toe. Als U in de codex folio 66 omslaat ziet U de beide andere groepen, ook deze weer onder elkaar op de linker marge van folio 66v.

Een mislukking vind ik ook blz. 7. In het boekje uit de Insel Bücherei dalen twee gieren naar bij een hert dat door twee honden verscheurd wordt, daaronder een fries met drie zittende gieren. In het origineel vormen folio 18v en 19r samen een compositie met negen gieren! Het

MS Vaticanus folio 42 recto. Interessant detail: een reiger in gevecht met valk. N.B.: De illustraties op de keerrijde van dit folioblad zijn hier duidelijk zichtbaar!

MS Vaticanus folio 69 recto.
Een valkenier moet kunnen zwemmen om in alle omstandigheden zijn valk te kunnen ophalen.

rechter blad toont drie gieren nl. twee aanvliegend naar links, dus naar de scène op het linker blad, en een gier startklaar. Het linker blad toont de twee neerdalende gieren, dan het hert met de beide honden en daaronder een fries van vier zittende gieren (niet drie!). Jammer.

Een vergelijking ten aanzien van deze scène met gieren van de Parijse codex en de Vaticaanse lijkt me leerzaam. Folio 11r van deze codex geeft het taferel van hert, honden en gieren, d.w.z. op de onderheft van de rechter marge en het onderste fries van de benedenmarge. Twee gieren op zoekvlucht, een naar links, een naar rechts, pal daaronder twee dalende gieren en tenslotte onderaan over de volle breedte van het blad twee zittende gieren, de honden bij het hert en nog eens twee zittende gieren. Een fries van zeven vogels, fazanten (twee hanen, een hen en vier jonge fazanten) staat in het Vaticaanse handschrift vlak onder de linker tekstkolom, want daar horen ze bij, maar het Parijse handschrift heeft dit losse fries geplakt aan de voorstelling van de twee honden bij het hert, waar ze niets mee te maken hebben. Onbegrip en siordigheid van de kant van de illustrator van deze codex.

Laten we ons overigens wel gelukkig voelen met de wetenschap dat beide codices hun goede en sterke kanten hebben, dat ze beide kunsthistorisch van groot belang geacht mogen worden en dat de latijnse tekst ondanks de vertaling in het Engels nog veel studie vergt. Laten we ook steeds voor ogen houden dat het originele handexemplaar van de keizer zelf verloren is gegaan, een drama op zichzelf.

OVER DE SNELHEID VAN DE HAVIK

door H.J. Slijper

Foto: Frits Dijkstra

Deze bijdrage kan gezien worden als een aanvulling op het artikel *Waarom een havik zo moeilijk een ondt pakt*, dat in het Jaarboek van 1976 (uitgave: herfst 1977) verschenen is.

De snelheden van de tarsel en van het wijfje, zoals die in 1977 en 1978 zijn opgemeten, worden vergeleken, waarna een korte beschouwing over de vlucht op houtduiven volgt. Van dit en het vorige artikel is een gecombineerde bewerking in het Engels verschenen in het tijdschrift van de British Falconers' Club *The Falconer*, Dec. 1978, Vol VII, no. 2.

Het opmeten van de snelheid van een tarsel leverde geen afwijkende gegevens op en bevestigde slechts wat de vorige maal reeds gevonden was.

In aanvulling op hetgeen op blz. 9 gezegd werd onder het hoofd *Het snelheidsverloop bij start*, kunnen we dus als conclusie zeggen dat, als de gegevens waarop de grafieken II en III gebaseerd waren juist zijn, de topsnelheid van de haviktarsel na 2 à 3 sec. voor de start, 15,3 m per sec. bedraagt, oftewel 55,08 km/u.

Wat de snelheid van het wijfje betreft, deze bleek inderdaad hooger te zijn dan die van de tarsel en ongeveer overeen te komen met wat we op zuiver theoretische gronden hadden berekend (zie blz. 8).

We deden 17 opmetingen aan havikwijfjes over afstanden variërend van 120 tot 300 m. Zeven opmetingen over afstanden van 180 tot 300 m gaven een gemiddelde van 46,07 km/u. Er was een maximum van 52,92 km/u. Acht vluchten over 120 m gaven een gemiddelde van 40,37 km/u. Toen echter de havik door een opgedane duif aangetrokken werd, leverde dit een gemiddelde snelheid van 44,28 km/u op.

Ik wil op deze plaats Ad Biemans, Henk Dijkstra en Wim Lammers bedanken, die een mooie jachtidag opofferden om mijn nieuwsgierigheid te bevredigen! Omdat het havikwijfje minder snel accelereert dan de tarsel en derhalve een langere aanloop nodig heeft om de maximum snelheid te bereiken namen we na enig waarnemen en overwegen voor de start 3½ sec. in plaats van de 3 sec. van de tarsel.

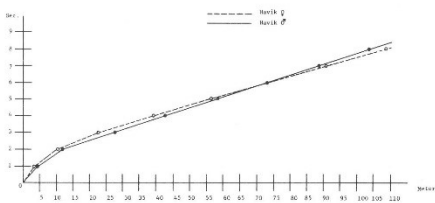
Als we de cijfers, die ruwweg op een maximale prestatie gebaseerd zijn, in een grafiek uitzetten zoals we dat voor de tarsel deden (blz. 10, fig. II) dan zien we dat, na de eerste vier seconden voor de start, de topsnelheid van het wijfje 17,1 m per sec. moet zijn, hetgeen overeenkomt met een snelheid van ongeveer 65 km/u. Het gemiddelde over 108 m zou dan 48,60 km/u bedragen (zie fig. I en II bij dit artikel). Het verschil in snelheid tussen tarsel en wijfje zou dus niet minder dan 10 km/u bedragen. Uit het vrij geringe verschil in de gemiddelde snelheden is dit niet aanstands te vermoeden.

De grafieken wijzen er eens te meer op dat de tarsel de behendigere vogel is, een jager op kleinere schaal, die vanaf kortere afstanden opereert en kleinere prooi slaat. In een langere vlucht haalt hij niet de snelheid van het wijfje, zij is de sterkere vogel, die

fig. I

Topsnelheid havik ♂ 55 km/u = 15,3 m.p.sec.			Topsnelheid havik ♀ 65 km/u = 17,1 m.p.sec.		
Acceleratie tot top ca. 3 sec.			Acceleratie tot top ca. 3,5 sec.		
Sec.	Vliegsnelheid	Afstand	Sec.	Vliegsnelheid	Afstand
0	4 m.p.sec.	4 meter	0	3,5 m.p.sec.	3,5 mtr.
1	8 m.p.sec.	12 mtr.	1	6,5 m.p.sec.	10 mtr.
2	15,3 m.p.sec.	27,3 mtr.	2	12,5 m.p.sec.	22,5 mtr.
3	15,3 m.p.sec.	42,6 mtr.	3	17,1 m.p.sec.	39,6 mtr.
4	15,3 m.p.sec.	57,9 mtr.	4	17,1 m.p.sec.	56,7 mtr.
5	15,3 m.p.sec.	73,2 mtr.	5	17,1 m.p.sec.	73,8 mtr.
6	15,3 m.p.sec.	88,5 mtr.	6	17,1 m.p.sec.	90,9 mtr.
7	15,3 m.p.sec.	103,8 mtr.	7	17,1 m.p.sec.	108 mtr.
8	15,3 m.p.sec.	119,1 mtr.	8	17,1 m.p.sec.	126 mtr.
Gemiddeld 46,69 km/u, over 103,8 m.			Gemiddeld 48,6 km/u, over 108 m.		

fig. II

meer „veld" neemt en grotere prooi slaat. Ze heeft een langzamere start maar heeft het voordeel van de hogere topsnelheid als ze eenmaal goed op weg is, ze reikt hoger en verder dan de tarsel.

In een situatie als in fig. VI (op blz. 11), waar de tarsel na 35 m staat, zal het wijfje de prooi na ca. 40 m bereiken. In feite schijnt het effect van het jagen van tarsels en wijfjes zo verschillend te zijn dat we vanuit ecologisch standpunt beide als twee verschillende „soorten" kunnen beschouwen. Een breed scala van mogelijkheden wordt dus door resp. havikwijfje, haviktarsel, sperwer en musketeer bestreken. Zie ook: Paul Opdam, *De Havik*, Uitg. Het Spectrum.

Waar ik vooral de nadruk op wil leggen is dat ons spelletje met de cijfers niet meer dan een poging wil zijn om uit te vinden in welke richting de oplossing van enkele problemen gezocht moet worden. We moeten de snelheid van onze jachtvogels stevig beter meten door bv. gebruik te maken van elektronische tijdwaarnemingsapparatuur en een windsnelheidsmeter.

De vlucht op de houtduif

Wat de houtduif betreft, na de vele aanvankelijke mistakkingen (zie blz. 12), kregen we door het toenemend aantal duiven in de polder meer gelegenheid tot experimenteren. De houtduif heeft een makkelijker start dan de wilde end. In de open polder was geen kans op aansluipen en we maakten bijna alle vluchten op de houtduif vanuit de auto wat — zoals bekend — spoedig vervelend wordt.

In 1978 maakte de tarsel 44 vluchten op houtduiven. Zes stuks werden geslagen, zodat hij dus 38 maal missers maakte. Behalve de zes die hij sloeg werden nog elf duiven vol getroffen met een klap van onderop op een hoogte van 8 tot 10 m.

Elke meeuw of kraai zou in deze omstandigheden gegrepen zijn, maar de duiven herstellten zich snel van de klap omdat de havik geen houvast kreeg in het losse verenpak van de duif, hoewel er een wolk veren vanaf stoot. Dit verschijnsel moet zeker een grote „overlevingswaarde" („survival value") voor de houtduif hebben! Als de duiven (meestal in groepen) gelijktijdig met de havik starten mocht de slip niet langer dan ca. 25 m zijn en de havik bond dan na 35 m vliegen op een hoogte van 1 à 1½ m.

De afstanden werden steeds met het meetlint zo nauwkeurig mogelijk nagemeten. De maximale afstand, waarop een duif nog geslagen kon worden, bleek ongeveer 40 m te zijn met een voorsprong van ¼ sec. bij de start. Dit betrof een enkele vogel die 's ochtends vanuit bedauwd gras opvloog.

De mooiste vluchten waren, naar mijn smaak althans, als de havik (na enige succes) slips nam van 100 m en meer, en de duiven hoog en ver doch volstrekt kansloos vervolgde.

Zoals ik vaker stelde, laten wilde haviken veelal fraaiere staaltjes zien van hun formidabele kunnen dan onze getreide vogels en ik moet bekennen dat, nu de havik weer een algemene vogelsoort is, ik voor het zuiver esthetisch/visuele genot de afgelopen jaren „in het wild" meer aan mijn trekken gekomen ben.

Met de havik jagen wij nu eenmaal in de eerste plaats „des Beute wegen", hij is de „cuisinier" vooral en waar de valkenier die wonderlijke mengeling is van „jager" en „vogelkijker", hangt de appreciatie geheel af wie van de twee in 's valkeniers inborst de eerste plaats opeist... hoewel ze natuurlijk niet zonder elkander kunnen!

Meer over haviken en houtduiven in een artikel van R.E. Kenward, waar G.A. van Nie mijn aandacht op vestigde en dat ik iedere havikier ter lezing kan aanbevelen: *Hawks and Doves: Factors affecting success and selection in Goshawk attacks on Wood-pigeons*, Journal of Animal Ecology (1978), 47, 449-460.

VEERTIEN JAAR VALKERIJ IN NEDERLAND

door J.D.M. Staal

Met als lichtend voorbeeld Slijper, die in 1967 een verslag over een periode van elf jaar in dit jaarboek publiceerde, heb ik getracht de jaren tussen toen en heden aan een kritische beschouwing te onderwerpen. Dat betekende: oude verslagen in het archief opzoeken en doortreken, gegevens verzamelen, vergelijkingen trekken en optiesommetjes maken. Een handicap daarbij was, dat ik nog niet zo lang het ornithologisch secretariaat waarneem en ook als praktiserend valkenier niet de volle veertien jaar heb meegedaan. Veel steun had ik aan de samenvattingen, door mijn voorgangers gemaakt. Tabellen en grafieken, hoe nuttig en verhelderend deze ook kunnen zijn, heb ik zoveel mogelijk vermeden.

Zoals bekend, wordt de praktische valkerij in Nederland bedreven met slechtvalk en havik. De slechtvalk werd in de periode waarover dit verslag geschreven is, zo zeldzaam, dat van het Verbond uit een „gentlemen's agreement“ met het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk werd gesloten, inhoudende, dat van het Verbond uit voorlopig geen invoervergunningen voor slechtvalken meer zouden worden aangevraagd. Iedereen wat doordrongen van de zeldzaamheid van deze vogel.

Op 6 april 1968 vond in Disseldorf (Dld.) de oprichtingsvergadering plaats van de International Association for Falconry and the Conservation of Birds of Prey (I.A.F.C.B.P.). Deze organisatie zou worden ondergebracht bij de Conseil International de la Chasse (C.I.C.). Het Nederlands Valkeniersverbond „Adriaan Mollen“ sloot zich als lid bij deze overkoepelende organisatie aan; de heer G.A. van Nie was bij de oprichtingsvergadering aanwezig.

Men was er zich terdege van bewust, dat sommige roofvogelsoorten met uitsterven werden bedreigd. In allerlei werden fokparen samengesteld en probeerde men de inseminatietechniek op roofvogels uit. Vooral de Cornell University in de Verenigde Staten en enkele mensen in West-Duitsland hielden zich hiermede bezig.

Overal worden nu slechtvalken gefokt. Een Duits valkenier/slechtvalkenfokker vertelde mij, dat bij de huidige ontwikkeling het gevaar niet denkbeeldig is, dat over bv. vijf jaar het aantal door middel van captive-breeding verkregen slechtvalken zo groot is, dat het moeilijk zal worden voor deze vogels een passende bestemming te vinden. Zomaar loslaten gaat nu eenmaal niet!

In deze veertien jaar hebben verscheidene mensen van het Verbond in het buitenland contacten gelegd of hernieuwd, o.a. door het bijwonen van bijeenkomsten en „Jagungen“. Ik denk hierbij aan de recentelijk gehouden Conference on Falconry and Conservation in Abu Dhabi en het Congres over Beheertechnieken bij Roofvogels in Oxford. Dit vooral, om met de stand van zaken op de hoogte te blijven. De situatie op dit moment is zo, dat het voor Nederlandse valkeniers mogelijk is om aan gefokte slechtvalken te komen.

De havik bleek in Nederland en ook daarbuiten veel last te hebben van de beruchte chemische bestrijdingsmiddelen, wat de aanzijbare oorzaak voor de teruggang in de populatie van deze vogel bleek te zijn. Eerst toen er enkele van de meest gevaarlijke bestrijdingsmiddelen werden verboden, kwam er een kentering in de zaak. De stand breidde zich weer uit. Vandaag kan je gerust stellen, dat de havik zijn populatiedichtheid van vlak na de oorlog heeft overschreden. Zelfs in die mate, dat enige mensen de havik als één der belangrijkste oorzaken aanwijzen voor de teruggang van o.a. patrijs

Foto: J.B. Kolman

en korhoen. Mijns inziens is dat niet geheel juist. Natuurlijk zal de havik bij verassing wel eens een patrijs of korhoen slaan, misschien zelfs meerdere maken, doch ik geloof dat de oorzaken meer in het leefmilieu van deze vogels gezocht moeten worden. Het zijn geen cultuurvolgers! Het patrijs kwam vroeger, toen land- en tuinbouw in Nederland nog op „ouderwetse“ manier uitgeoefend werd, in grote aantallen voor. Er is echter sindsdien heel wat veranderd; denken we alleen maar aan de enorme ruilverkavelingen! Omkruisinggelies, onbebouwde stukjes, e.d. zijn verdwenen. Er voor in de plaats monocultures, als onafzienbare maisvelden en steriele weilanden. Het korhoen stelt nog hogere eisen aan zijn biotoop, niet alleen qua voedsel, rust en dekking, maar ook de slaapplekken moeten aan bepaalde voorwaarden voldoen. Helaas verdwijnen zulke plekken! Maar goed, met de havik gaat het uitstekend.

De mensen uit de door Slijper beschreven elf-jarige periode, vliegen nu nog steeds slechtvalken. Namen als Dijkstra en Velthuisen sr. klinken u bekend in de oren. Ook onze Belgische leden Kruythoof en Morel behoren daarbij, terwijl het laatste seizoen Wierda zich bij dit college heeft aangesloten. Dijkstra bedrijft nog steeds de aanwachterij, betegen hem steeds beter af gaat (zie verder in dit verslag). Velthuisen vloog zijn vogels op kraaien. Uit zijn verslagen bleek, hoe gemakkelijk een kraaienvalk uit het zicht en verloren raakt. Er werd overwegend met valken gevlogen, daar deze beter voldoen op fazant en kraai dan tarsele.

Alle andere vogelvoerende leden vlogen de havik. Redenen waarom niet meer mensen zich met de slechtvalk hebben beziggehouden, zijn waarschijnlijk de volgende:

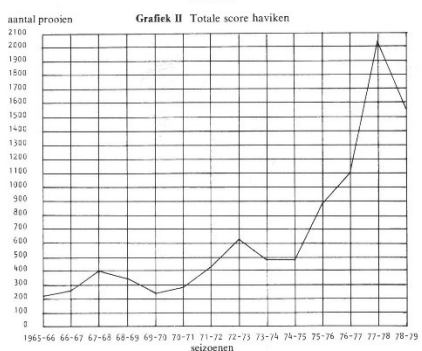
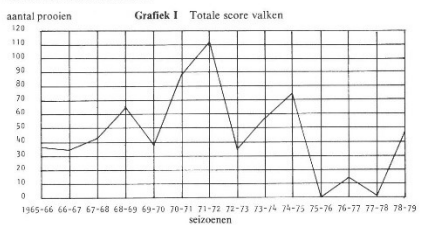
- zeldzaamheid van de slechtvalk, dit in tegenstelling tot de havik, waar, zelfs in de slechte jaren, vrij gemakkelijk aan te komen was;
- jachtveld: de veedrijvende havik is in bijna elk soort terrein te vliegen, dus minder problemen met het zoeken naar en vinden van een geschikt veld;
- de havik is „gemakkelijker“ af te richten (fouten wreken zich niet direct);
- persoonlijke voorkeur: men vindt soms het gepeuter met havik/hond/fret in hei of duin prettiger en rustiger dan de energerende hoge vlucht.

Zo zijn er natuurlijk voor en tegens op te noemen. Mijns inziens komt de lage vlucht met de havik in hei of duin echter in kwaliteit direct achter de hoge vlucht.

Met haviksvijwen werd voornamelijk op konijnen gevlogen; dezelfde vogels werden door een naar leden, later in het seizoen, ook op vliegend wild ingezet. Er werden minder tarsele voor de konijnen gebruikt. De veel grotere wijfjes zijn nu eenmaal sterker en kunnen konijnen beter slaan en houden, hoewel naar mijn idee de tarsele meer spektakel laat zien. Tarsele werden voornamelijk gevlogen op vliegend wild (kraaien en meeuwen), waarschijnlijk, omdat ze als wendbaarder dan wijfjes worden beschouwd. Vooral de gefokte haviktarsele die eerst door Van Asperen en daarna door Slijper werd

gevoegen, blink hierin uit. Deze tarsele scoorde zelfs enkele dubbelten! Als nadeel werd wel ervaren, dat je met het zoeken naar kraaien en meeuwen zoveel kilometers per auto moest afleggen, maar als je alleen een polderjacht tot je beschikking hebt, is dat niet meer zo van belang.

De successen van de haviken waren niet gering; er werden scores gemaakt waarvan men in het buitenland droomt.

Tabel I

Naam	Valkenier	Havikier	Diversen	F-vergunning
G.A. van Nie		havikier		ibv
W.P.J. Lammers		havikier		ibv
J. Mollen		havikier		ibv
J.D.M. Staal		havikier	steenarend, sperwer, smelleken	ibv
H.J. Slijper	vuistvogel	havikier	lanner, sperwer	ibv
J.W.M. v.d. Wall	vuistvogel			
A. van Arendonk		havikier		
L.G.R. van Asperen		havikier		
A. Biemans		havikier	lanner, sperwer	ibv
B.L. Boers		havikier		ibv
W. Bus		havikier		ibv
Mevr. O. Cloppenburg		havikier		ibv
A.J.M. Corten		havikier		
J.P. Cramer (Dld.)	aanwachter	havikier	lugger, sperwer	ibv (Dld.)
L. Detsupehe (België)		havikier		ibv
G.H. Drieënhuizen	aanwachter	havikier	sperwer	ibv
H. Dijkstra		havikier		ibv
B.J. Ehler		havikier		ibv
J.M.A.L.J. Fleskens		havikier		ibv
J.M. van Gerven		havikier		ibv
S. Haantjes		havikier		ibv
M. Hassink †		havikier		ibv
A. v.d. Hoff		havikier		ibv
B. Horck		havikier		ibv
H.J.M.V. Huilmand		havikier		ibv
W. Huyskens		havikier		ibv
L. Kemp		havikier		ibv
R. Köhler		havikier		ibv
J. Kolman		havikier		ibv
Ch. Kruythoof (België)	vuistvogel	havikier		ibv
J.W. Kuiper	aanwachter	havikier		ibv
P. Morel (België)		havikier	sperwer	ibv
A. van Nie †		havikier	sperwer	ibv
G.J. van Nie		havikier		ibv
H.A. v.d. Put		havikier		ibv
J. Rademacher		havikier		ibv
A. de Regt		havikier		ibv
A. Simons		havikier		ibv
L. Sterken		havikier		ibv
H. Strijland		havikier		ibv
Th. Velthuisen sr.	vuistvogel	havikier		ibv
Th. Velthuisen jr.	vuistvogel	havikier		ibv
W.A.C. v.d. Vlasakker	vuistvogel	havikier		ibv
J. de Vries		havikier		ibv
E.P. Wierda		havikier		ibv

Seizoen vvliden	Aantal vvliden	Aantal valken			score	Aantal haviken			score	Diversen		Totaal per vogel die gevangen heeft
		beschik- baar	gejagd	gevangen		beschik- baar	gejagd	gevangen		gevangen	identif.	
1965-66	7	5	4	3	37	9	6	6	222	-	5	259
1966-67	8	8	8	7	35	9	5	5	225	-	2	290
1967-68	10	8	7	6	42	11	9	9	397	1	7	439
1968-69	15	11	8	8	65	16	12	12	511	2	27	416
1969-70	11	5	5	4	39	12	11	11	234	-	5	273
1970-71	17	9	9	9	88	19	15	15	284	1	10	372
1971-72	21	12	7	6	111	24	20	19	413	4	11	524
1972-73	21	5	5	5	36	20	19	19	623	4	39	659
1973-74	22	3	3	3	58	22	17	17	495	2	41	555
1974-75	15	2	2	2	74	19	15	15	492	2	53	566
1975-76	31	3	2	-	-	28	24	23	891	2	106	891
1976-77	32	3	3	1	14	34	30	30	1103	1	108	1117
1977-78	30	2	2	1	1	46	39	36	2042	1	142	2043
1978-79	35	4	4	3	47	36	31	31	1531	3	202	1988

In tabel I heb ik de vogelvoerende leden vermeld die één of meerdere seizoenen in de periode 1965-66 tot 1978-79 praktiserend zijn geweest. Achter de namen staat de „status” vermeld, met dien verstande dat met de betreffende vogels minstens twee prooien zijn geslagen en dat men daaraan, ingevolge onze normen, het recht ontleeft om zich „valkenier” of „havikier” te noemen.

„Ibv” achter de naam betekent, dat zij in het bezit van een F-vergunning zijn. Sommige vogelvoerende leden hebben op een zg. asielvergunning roofvogels gerevalideerd en met succes gevolgen. U vindt het vermeld in de kolom „Diversen”. De steenarend en sperwer vermeld achter de naam Staal zijn in het buitenland gevolgen en dat geldt ook voor de sperwer en luggervalk van Cramer. Volgens de verslagen hebben de vergunninghouders hieraan veel plezier beleefd. Het geeft veel voldoening eens een keer een andere vogel te vliegen dan havik en slechtvalk en deze vogel tenslotte gezond en wel terug te zetten in de natuur!

Nu naar tabel II. In de kolom „Aantal vv-leden” heb ik alleen de praktiserende leden opgenomen en zij die in het verleden met meer of minder succes een jachtvogel gevolgen hebben. Onder „Totale score” is de score van de valken bij die van de haviken geteld. Hierbij dient aangetekend te worden dat de hogere score van de haviken het gemiddelde per vogel sterk beïnvloed heeft.

Uit tabel II en grafiek I blijkt, dat het toppunt van de score van de valken ligt in het seizoen 1971-72, met nog een piek in 1974-75. Daarna is het naar beneden gegaan, terwijl het laatste seizoen weer een stijging te zien geeft. Men moet zich hier niet op blind staren, omdat het een wat vertekend beeld is.

Zoals u in tabel II ziet, beschikte men in de seizoenen 1968-69, 1970-71 en 1971-72 over de meeste valken. Dat komt, omdat toen ook onze Belgische leden een jaarverslag hebben opgestuurd. Als wij nu de seizoenen 1975-76, 1976-77 en 1977-78 nemen, dan blijken eigenlijk alleen Dijkstra en Velthuisen sr. hun gegevens te hebben verstrekt. Daar komt nog bij, dat zij in deze seizoenen bezig waren jonge valken te trainen en in te vliegen; de score bleef dus laag; zo ook de curve in de grafiek. Toch is de kwaliteit bij de hoge vlucht en speciaal bij de aanwachterij een stuk verbeterd. Dijkstra overtrof zichzelf in het seizoen 1974-75, toen hij met zijn valk „Fiona” de niet geringe score van 68 stuks, waaronder 57 patrijzen, op zijn naam kon schrijven. Men ziet in tabel II en grafiek II, dat in het scoreverloop van de haviken over de veertien seizoenen een stijgende lijn zit, die alleen door de strenge winter in het laatste seizoen iets naar beneden wordt gehaald. Men moet niet vergeten, dat er ook steeds meer vogelvoerende leden bij zijn gekomen die de havik zijn gaan vliegen. Toch mogen wij gerust stellen dat de kwaliteit van de lage vlucht heel wat verbeterd is. De score is dacht ik ook gunstig beïnvloed door het steeds meer gaan gebruiken van een jachtlood, wat de jachtmogelijkheden en de kansen vergroot.

Het gemiddelde van de valk die geslagen heeft, ligt in het seizoen 1974-75 op 37 stuks. Het gemiddelde van de havik over het seizoen 1977-78 op 56,7 stuks. Wij mogen dus best tevreden zijn.

Hierbij wil ik toch een kanttekening plaatsen. De verslagen lezende, viel het mij weer op, dat de scores onderling toch wel ver uit elkaar liggen. Er zijn vogelvoerende leden die gedurende de verslagperiode steeds betere resultaten hebben bereikt, met af en toe teleurstellingen, veroorzaakt door ziekte van de havikier/gezinsleden/vogel, verlies van jachtereïa, vermindering van wildstand enz.; de resultaten van anderen daarentegen, zijn altijd laag gebleven.

Ter verduidelijking: laagste score in één seizoen: 3 stuks, hoogste score: 307 stuks. Nu wil ik niet zeggen, dat wij allemaal 307 stuks moeten slaan, maar hieruit blijkt wel, dat het gemiddelde per vogel op deze manier behoorlijk wordt beïnvloed.

Als men de beide verslagperiodes met elkaar gaat vergelijken, dan is het opvallend, dat men „vroeger” veel meer vogels nodig had dan vandaag en een score van 10 à 15 stuks vond men toen een hele prestatie! In de eerste plaats is men tegenwoordig waarschijnlijk zuimiger op een vogel — vroeger kon men er genoeg krijgen — en daarnaast is het niveau van de vakbekwaamheid gestegen. Vroeger moest ik, als beginnende valkenier, veelal zelf pionieren; heden ten dage wordt de aspirant-valkenier beter begeleid.

Ik heb niet de prestaties van ieder lid afzonderlijk in dit verslag genoemd omdat ik dat niet relevant vind. Sommige leden zijn al die veertien seizoenen praktiserend geweest, anderen zijn hun valkerij-carrière nog maar nauwelijks begonnen.

Onder de noemer „Diversen” van tabel II staan de aantallen vermeld van revalidatievogels. Onder „Gejagd” vogels waarmee al of niet met succes gevolgen is. Onder „Gerevalideerd” vogels, die weer teruggebracht zijn in de natuur. Wij kunnen crover filosoferen of dat op de stand nu wel zo verschrikkelijk veel uitmaakt, maar je hebt tenminste het gevoel daadwerkelijk je steentje bijgedragen te hebben tot het in stand houden van de roofvogelpopulaties. Iets waaraan sommige mensen in bepaalde organisaties die zich kritisch uitlaten en hoog van de toren blazen, maar verder niets doen, een voorbeeld kunnen nemen.

Uit tabel II, kolom „Diversen”, „Gerevalideerd” blijkt, dat er ieder seizoen meer vogels door ons viggelaten zijn. Dit wordt niet alleen veroorzaakt door de factor ervaring, die natuurlijk een rol speelt, maar ook het aanbod is sterk gestegen. Nagenoeg alle Nederlandse roofvogelsoorten zijn in deze veertien jaar door onze handen gegaan. Op verschillende manieren wordt gerevalideerd: middels de hakvlucht en volgens de valkeniersmethode. Buijzders, torenvalken en ulien door middel van hakvlucht. Havik, sperwer en boomvalk worden vis de aloude valkeniersmethode weer klaar-gestoomd voor het leven in de vrije wildbaan. Volwassen vogels behoeven soms geen enkele training en kunnen soms al na een week, veertien dagen weer losgelaten worden. Meestal is vleugelletsel de grootste boosdoener, waaraan vooral het verkeerde debet is.

Foto: John D. de Vries

Tot slot wil ik mijn oprechte dank betuigen aan alle leden; dat het edele vluchtbedrijf in de tweede helft van deze twintigste eeuw nog floreert, is te danken aan hun niet alledaagse enthousiasme en hun volledige inzet, ook daar waar het roofvogelbescherming betreft. Dat het Nederlands Valkeniersverbond „Adriaan Molten” nog in lengte van dagen mag blijven voortbestaan.

VALKERIJ EN ROOFVOGELBESCHERMING IN DE VERENIGDE STATEN VAN AMERIKA

door W.A.C. v.d. Vlasakker

(foto's van de schrijver)

Introductie

In de herfst van 1977 bood Rank Xerox Corporation mij een baan aan in Rochester, New York, om te assisteren bij de ontwikkeling van nieuwe kopieermachines. Dit voor een tijdvak van twee jaar.

Mijn vrouw en beide zoons waren, evenals ik, erg enthousiast om naar Amerika te gaan, ofschoon het in de steek laten van de pas verbouwde boerderij en het vinden van het juiste onderwys voor mijn zoons toch wel problemen gaven die overwonnen moesten worden.

In januari 1978 zijn we in de USA aangekomen en hebben een woning kunnen vinden in Fairport, een dorp ongeveer 10 mijl zuid-oostelijk van Rochester, in de staat New York. Deze stad ligt aan de zuidzijde van het Ontario-meer, dat zich uitstrekt van west naar oost en ongeveer zo groot is als Nederland.

Het landschap is heuvelachtig met veel hout en wallen tussen de verschillende heuvels, die in cultuur gebracht zijn. In vergelijking met de rest van Amerika is dit een betrekkelijk dicht bevolkt gebied. Vele mensen wonen in de zogenaamde „suburbs”, waar iedere eigenaar van een huis een groot stuk grond heeft.

Het lokale bestuur maakt bijna geen restricties bij het verlenen van bouwvergunningen, waardoor je huizen tegenkomt op de meest afgelegen plaatsen, midden in een mooi stuk natuur.

Ofschoon de staat New York ligt op de hoogte van Portugal/Italië, heerst hier een landklimaat met koude lange winters, waarin temperaturen tot -35°C. geen uitzondering vormen en met een totale sneeuwval gedurende de winter die rond de 4 meter kan bedragen. Dit bemoeilijkt de valkerij en vrijwel alle openluchtactiviteiten, behalve skiën, toch in hoge mate.

Ik hoop hiermee een indruk gegeven te hebben van de plaats waar we gedurende twee jaar ons domicilie gevonden hebben.

Mijn artikel over de valkerij heb ik in drie delen gepubliceerd, nl.:

- Valkerij en roofvogelbescherming in de Verenigde Staten van Amerika;
- Persoonlijke ervaringen;
- Verslag van drie valkeniersbijeenkomsten in Colorado, New York en Pennsylvania.

Het eerste deel Valkerij en roofvogelbescherming in de Verenigde Staten van Amerika vindt u in deze aflevering van het jaarboek; de beide andere delen hoop ik in het volgende jaarboek te publiceren.

Ik wil hier wel bij aantekenen dat mijn artikel hoofdzakelijk gebaseerd is op gesprekken, persoonlijke indrukken en ervaringen en in mindere mate op feitelijke diepgaande research van de bestaande literatuur.

In vergelijking met Azië en Europa is de valkerij in Amerika nog een jonge sport. Cortes, de beruchte Spaanse conquistador, maakte voor het eerst verslag van valkerijactiviteiten in Amerika; in Mexico overleefde hij aan het hof van Montezuma, koning der Azteken, een verzameling getreunde roofvogels, die gebruikt werden voor de jacht.

De Noordamerikaanse indianen hebben de valkerij niet gekend, doch mannen die een speciale status hadden, vingen en doodden arenden om in het bezit te komen van veren, klauwen en snavels. Zo veristen de tradities en rituelen het gebruik van veren voor onder meer hoofdtoelen en klauwen en snavels voor allerlei sieraden en godsdienstige voorwerpen.

De kolonisatie van Noord-Amerika begon ongeveer 350 jaar geleden aan de oostkust met de komst van de Pilgrim-fathers.

Slechts de laatste 100 tot 150 jaar drong de Europese „beschaving“ door in het midden en westen van de Verenigde Staten.

Een goede 100 jaar geleden reden er nog vrije indianen rond en bevolkten duizenden bizons de prairies. Beiden zijn gedeceerd tot kleine minderheden door braut geweld en afschot, vaak door kerels met weinig scrupules en getelereerd door een overheids-apparaat dat het met verdragen en afspraken niet zo nauw nam en neemt. Zowel indianen als bizons zijn alleen nog te vinden in kleine, economisch weinig interessante reservaten.

In deze periode en onder zulke omstandigheden bestond er geen enkele interesse in bescherming van wat dan ook, laat staan van roofvogels. Integendeel, evenals er door overheidsinstanties en particulieren premies uitgelooft werden voor het doden van indianen en „outlaws“, zo betaalden ze ook premies voor het doden en vangen van roofvogels.

Om een indruk te geven van de aantallen, welke hiermee gemoeid waren, geef ik enkele voorbeelden:

— Vanaf de Eerste Wereldoorlog tot 1950 zijn door overheidsinstanties in Alaska premies betaald voor het doden van 100.000 Bald Eagles.

— In Pennsylvania werden door dit premiestelsel 1.000 haviken in één winter vernietigd.

— Hetzelfde lot ondergingen ook de ongeveer 5.000 roofvogels die ieder jaar tot 1934 op Hawk Mountain (Pennsylvania) door „sportsmen“ geschoten werden. Bij „gunstige“ omstandigheden zelfs 250 per dag.

Het schieten van roofvogels was soms erg gemakkelijk te realiseren, doordat er gedurende de najaarstrek in bepaalde gebieden een zeer sterke concentratie van roofvogels optreedt, zoals bij Hawk Mountain, wat de naam zelf al suggereert. Per jaar nemen ornithologen hier ongeveer 15.000 tot 20.000 roofvogels waar, verdeeld over 16 verschillende soorten, enkele geerwalken inbegrepen. Ook Cape Cod, Cape May en Assateague Island aan de Atlantische kust waren bekend, vooral door de toendra-slechtvalken, die daar in grote aantallen doortrokken.

Gedurende de voorjaarstrek zijn de concentraties van roofvogels op andere plaatsen en één ervan is hier vlakbij aan de kust van het Ontario-meer. Verleden jaar werden hier 24.000 roofvogels geteld. Zelf heb ik er op één dag een 800 gezien, waaronder tien verschillende soorten; een geweldige gezicht.

Jachtbezitters, natuurbeschermingsgroepen en overheidsinstanties die zich met jacht-zaken bezig houden (zoals de Fish and Game Commission) stimuleren zelfs de vernietiging van roofvogels in hoge mate. Zie de afdruk van propaganda-materiaal van de New Jersey Fish and Game Commission uit 1933, waarbij het gedeelte over de „Passenger Pigeon“ (Amerikaanse trekdief) speciale aandacht verdient.

We hebben dit in West-Europa zelf ook gekend en we maken (hopelijk) de laatste stuiptrekkingen van deze mentaliteit in Midden- en Zuid-Europa ook nog mee.

Onder deze moeilijke omstandigheden konden de weinige valkeniers hun sport slechts op kleine schaal uitoefenen.

De eerste activiteiten waren hoofdzakelijk hier in het oosten van de USA geconcentreerd.

46

In de jaren twintig schijnen er enkele valkeniers hier in de Genesee-Valley geweest te zijn, die met jonge slechtvalken gejaagd hebben. In deze beginfase opereerden de valkeniers meestal op zichzelf; directe communicatie was namelijk, gezien de grote afstanden, erg moeilijk. Aan de andere kant was het belangrijk om een „low-profile“ te handhaven onder de druk van jagers en zelfs officiële instanties, die valkeniers nauwelijks toelieden, doch meestal tegenwerkten.

Uit de jaren dertig is vooral Luf Meredith bekend geworden, die wel als „godfather“ van de Amerikaanse valkerij beschouwd kan worden.

En dan niet te vergeten Al Nye, Jim Fox en Corny Mc Fadden, die zich later faam verwierven bij het vangen van slechtvalken.

De kennis van de valkerij verkregen ze hoofdzakelijk uit Europese, meestal Engelse, boeken, die natuurlijk getuig waren op Europese roofvogels. Hierdoor bestond de mening dat er hoofdzakelijk met slechtvalken en dan nog met nestelingen, zoals die in Engeland getreid werden voor de aanwachterij, en met Europese haviken gejaagd kon worden.

Nog steeds zijn er Amerikanen die zweren bij Europese haviken.

Aan de andere kant verzekerden valkeniers, die zowel met de Europese als met de Amerikaanse haviken gevolgen hebben, dat er geen noemenswaardig verschil zit in het gedrag en de jachtmentaliteit, ofschoon de Europese havik door zijn gemiddeld zwaarder gewicht en de misschien iets mindere gevoeligheid voor apergillossis meer gewaardeerd wordt.

In de jaren dertig en veertig bleek er toch ook al gewerkt te zijn met Pigeon-Hawks (smelken) en Cooper's Hawks.

In de jaren vijftig en zestig ontdekten de Amerikaanse valkeniers dat er nog vele soorten roofvogels voor de valkerij geschikt zijn, zoals:

— de Red-tail Hawk, een Buteo met een maximaal gewicht van ca. 1800 gram, althans voor een wijf. Vooral als wildvang heeft zij een goede naam en zij wordt hoofdzakelijk gebruikt voor de konijnen- en hazen(jack-rabbits)-jacht, doch ook fazanten weet zij in vallen in dekking te bemachtigen.

— Meer dan de helft van de roofvogels, gebruikt in de valkerij, zijn nu Red-tail Hawks.

— de Harris-Hawk, die de laatste jaren erg in zwang komt, vooral vanwege zijn gemakkelijke karakter en zijn goede jacht-eigenschappen. Er komen er nogal wat beschikbaar, daar ze zich in gevangenschap gemakkelijk voortplanten.

— De prairiehawk, die het vooral goed doet als aanwachter op de speciale eendenjacht die beoefend wordt op kunstmatig aangelegde vijvers in de woestijngebieden in het westen.

— de geerwalk, die zowel als nesteling en als wildvang op beperkte schaal gebruikt wordt en dan nog meestal als aanwachter. Ik was er onder de indruk van de snelheid en de wendbaarheid van deze vogels en het grote gebied dat zij kunnen bestrijken.

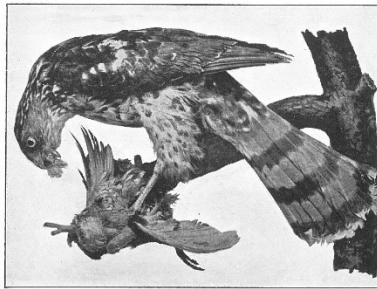
— de Ferruginous Hawk, ook een Buteo, die een gewicht bereiken kan van ca. 2400 gram en die alleen in het westen voorkomt. Enkele valkeniers hebben hier met succes mee gevlogen op jack-rabbits en konijnen.

— ook zijn er verschillende valkeniers die succes hebben of hebben gehad met de Sharp-shinned Hawk (vergelijkbaar met onze sperwer).

— verder is er nogal wat geëxperimenteerd met de Great Horned Owl (vergelijkbaar met de Europese ooiehoen) en de Red-Shouldered Hawk, ook al een Buteo.

Tot de jaren zestig broedden er enkele honderden paren slechtvalken in het oosten van de USA en zodoende was de aanvoer van jonge valken geen probleem, ofschoon eierverzamelers wel een grote tol eisten door het leghalen van nesten.

48

The Hawk Owl—Crow Pest Must Go!

The New Jersey Fish and Game Commission is befriending farmers and poultry raisers as well as sportsmen in starting out to eradicate the ravaging pestilence of vermin.

The only good hawk, owl, crow, roving house cat, weasel, fox, opossum, raccoon, mink, skunk, and badger is a dead one. Let's up and let 'em make them all good.

The last passenger pigeon on earth died September, 1914, six years before the passage of the New Jersey law against killing passenger pigeons. Post mortem activities became unfeeling, not the friends of useful wild life.

There were no horses in America when this continent was discovered—only fossil remains. There will soon be nothing left of our song birds, game birds and game animals but fossil remains if POSSIBLE remain in successful control of vermin.

If you want to be shown how to lend a hand—“do your bit”—this is the way to rescue God's innocent and useful wild creatures from the ravages of viper trash and the ignominious treachery of those who raise neither pigs nor potatoes, chickens nor children, and to make New Jersey a happier hunting ground than Indian ever dreamed of, ask

REV. NOEL J. ALLEN
Lecturer and Vermin Control Expert
New Jersey Fish and Game Commission
State House, Trenton, N. J.

THE HAWK-OWL-CROW-CAT PEST MUST GO

Reproduction of Some Anti-Vermin Propaganda Used in New Jersey and Virginia

47

Binnen de valkenierskringen heersten hierover nogal wat tegenstrijdige meningen. Sommigen, zoals Frank Beebe, bewerden dat het publiek gemanipuleerd werd, dat allen de situatie in het oosten slecht was, doch niet in de rest van Noord-Amerika, Canada en Groenland inbegrepen.

Het blijkt wel, dat de tellingen van de toendra-valken gedurende de najaarstrek aan de oostkust van jaar tot jaar geen daling te zien geven. Ook aan de westkust is de situatie niet slecht (maar wat is slecht?). Verleden jaar werden er bijna 300 gevangen en gerind.

In deze stroomversnelling van natuurbeschermingsgedachten was de situatie voor de valkeniers niet benijdenswaardig; er waren geen wettelijke regelingen en zodoende kon het gebeuren, dat overheidsambtenaren roofvogels in beslag namen zonder enkele rechtskracht.

Er waren wel enkele wetten ten aanzien van roofvogelbescherming, doch alleen op „state level“; er was geen enkele regeling of wet op „federal level“.

In 1955 b.v. genoot de slechtvalk in 20 staten nog steeds geen bescherming.

In de laatste decennia zijn er enkele wetten aangenomen die de eerste aanzet gaven voor roofvogelbescherming, alsmede regels voor de valkerij.

De situatie is gecompliceerd, aangezien de staten er weer anders over denken dan de federale regering of doordat ze bang zijn om autoriteit te verliezen.

Bij ratificering van een wet op federaal niveau zijn de 50 staten verplicht de federale eisen minimaal aan te houden, doch zij hebben het recht een wet te verzwaren.

De staten zijn wel in staat om wetten voor enkele jaren te vertragen.

Hoe door een samenloop van omstandigheden de toen bestaande trend wat betreft voorkur en beschikbaarheid van nestelingen een dramatische wending kan nemen, vertelde Al Nye mij nog eens persoonlijk en zijn verhaal geef ik hieronder in verkorte vorm weer.

Vrienden van zijn vader kwamen in de herfst van 1932 op bezoek na een dag vissen aan de kust van Maryland. De vangst was slecht geweest en uit verveling waren de geweren uit de auto gehaald om er mee op de doortrekkende vogels te schieten. Al wijzend naar de nesteling-valken die Al Nye op de blokken had zitten, zeiden ze: „We hebben vanmiddag een stuk of tien van die „chicken-hawks“ geschoten“.

Hoe was dat mogelijk? Nu pas realiseerde Al Nye zich dat de wildvang-slechtvalken langs de kust trokken. Collega-valkeniers kwamen bijeen om met elkaar te beraadslagen over de te gebruiken vangmethoden, want ze waren vast besloten een poging te wagen.

De meest praktische manier leek om met de auto rond te rijden, tot ze een valk ergens zagen zitten, dan te stoppen om vervolgens buiten het zicht van de valk een kuil te graven waarin de vanger zou gaan liggen. Deze zou een kleed over zich heen trekken om zich voor de valk te verbergen. De vanger zou een duif lodien die aan een lange lijn verbonden was en zodra de valk de duif gegrepen had, zou hij de duif met de valk erop inhalen. De eerste de beste keer bleek deze wijze van vangen al succes te hebben, waardoor deze methode zich als de meest succesvolle lang handhaafde. Later kwam een meer efficiënte methode in zwang. De vangers reden in een bepaald gebied rond waarin ze valken vermoeden. In de auto bevond zich een kooi met een tiental duiven, die voorzien waren van een klos touw, die met een gewicht verward was. Zodra de vangers een valk zagen, wierpen ze al rijdend de duif met klos uit het raam. Bij waarneming van de volgende valk herhaalde zich deze handeling.

Dan keerden ze weer op hun eerste schreden terug en zodra een valk een duif geslagen had, stopten ze en liepen een van de vangers voorzichtig naar het einde van de lijn om daar een kuil te graven.

Het verdere verloop was als bij de eerste methode.

49

De Amerikaanse havik

Het schijnt voorgekomen te zijn dat de valk met duif ingehaald werd door een vanger die zich alleen maar plat op de grond had laten vallen.

Er zijn toen heel wat valken in handen gekomen van valkeniers die er eigenlijk niet goed raad mee wisten bij gebrek aan een geschikt jachtterrein, door de onzekerheid die er bestond doordat er geen reglementen waren voor de valkerij en vanwege de angst, dat de vogel doodgeschoten zou kunnen worden.

Om toch nog te kunnen vliegen werd er veel (dill) wordt, in mindere mate, nu ook nog gedaan) op duiven of fazanten gevlogen, die onder de valk losgelaten werden. Er waren zelfs catapulten in gebruik om vooral fazanten de lucht in te slingeren. Jagers met het geweer hadden deze catapulten ontwikkeld in de periode dat de Amerikaanse trekduif (Passenger Pigeon) aan het uitsterven was en de populatie hoofdzakelijk nog bestond uit zwakke en zieke vogels. Om toch nog het gevoel te hebben, dat ze op een vliegende prooi schoten, werden ze de lucht in geslingerd. Uiteindelijk is hieruit het kleiduiven schieten ontstaan. In een oubollige bui heeft men er zelfs wel eens konijnen mee de lucht in geworpen. Een jaar of tien geleden zijn er nog in gebruik geweest.

De valkerij speelde zich ook meer af in de sfeer van „wie is de beste“. Dit is een weerspiegeling van de Amerikaanse „competitive mentality“. Er werd weinig gelet op kwaliteit, doch alleen op aantallen. Zo telden officials van de N.A.F.A. (North American Falconers Association) nog enkele jaren geleden fazanten mee, die zich voor de valk in de sneeuw hadden laten vallen en door een hond gegrepen werden. Het is zelfs voorgekomen dat enkele „valkeniers“ de jachtvogels van hun potentiële mededingers's nachts volvoerden om ze zodoende de volgende dagen uit te schakelen. Het N.A.F.A.-bestuur stimuleerde dat door prijzen beschikbaar te stellen voor valkeniers die de meeste stukken wild binnen brachten.

Gelukkig is dit wedstrijdement sinds twee jaar officieel niet meer van toepassing en probeert men de leden ervan te overtuigen, dat de kwaliteit van de vlucht belangrijker is dan het aantal geslagen stuks wild. Uit gesprekken bleek me, dat verschillende valkeniers hier toch nog steeds grote moeite mee hebben.

Na de laatste wereldoorlog en vooral de laatste tien tot vijftien jaar is in de mentaliteit ten aanzien van de roofvogelbescherming en het totale natuurgebeuren een verbetering tot stand gekomen.

Deze verandering in mentaliteit werd veroorzaakt, doordat de negatieve uitwerkingen van pesticiden en vooral van DDT duidelijker werden en meer bekendheid kregen. Er manifesteerde zich een grote bezorgdheid voor de natuur die mede versterkt werd door het boek *Silent Spring* van Rachel Carson.

Na jarenlange vervolging kwam plotseling de wenselijkheid van roofvogels als onderdeel van het totale natuurgebeuren sterk in de schijnwerper te staan.

De zeer snelle achteruitgang en tenslotte de totale verdwijning van de slechtvalk in het oosten van de USA bleek behalve door valkeniers en ornithologen later ook door overheidsinstanties te zijn geconstateerd. De publieke opinie vreesde luid om acties.

Een oproep van J.F. Kennedy om de Bald Eagle (het nationale Amerikaanse symbool) te beschermen en zodoende van de ondergang te redden, sprak velen aan.

Vooraf de gedachte dat het toch mogelijk zou moeten zijn voor Amerika om de Bald Eagle te redden als datzelfde Amerika een man veilig heen en terug naar de maan kon brengen, droeg hier toe bij.

De valkeniers kwamen nu bij sommige instanties in een slecht daglicht te staan als nog een groep die duidelijk aan de ondergang van roofvogels meewerkte, waarbij gemakshalve vergeten werd, dat zij juist degenen waren die al jarenlang om bescherming smeekten hadden.

Verscheidene roofvogelsoorten werden, al of niet terecht, gekwalificeerd als „uitstervend“ en „in gevaar zijnd“.

Hieronder laat ik chronologisch enkele belangrijke mijlpalen de revue passeren: In 1962 is de N.A.F.A. opgericht, die inmiddels uitgegroeid is tot een verbond met 1.160 leden. Dit is ongeveer de helft van het aantal valkeniers over het gehele land dat een vergunning heeft.

In 1966 legaliseerde het Congres de valkerij op federaal niveau na een amendement op de US Migratory Bird Treaty Act.

Er mocht op waterwild en bepaalde trekvogels gejaagd worden, mits men in bezit was van de vereiste jachtticket. Dit werd pas bereikt door lobbying (bewerking) van congressleden en senatoren door het bestuur van de N.A.F.A. Nu was de zaak ook nog in politiek vaarwater terecht gekomen, met alle bezwaren van dien.

In 1973 kregen ullen en roofvogels bescherming op „federal level“.

In 1975/76 richtte een aantal valkeniers De New York Falconry Association op om vooral een vuist te kunnen maken tegen die instanties die een vloek over de valkerij hadden uitgesproken en bovendien om een wenspakket op tafel te leggen bij de New York State Department of Conservation.

In 1976 zijn er op federaal niveau regels voor de valkerij vastgesteld. Hierin worden o.a. de procedures beschreven voor de aanvraag van een vergunning, minimum-eisen voor een examen dat iedere aspirant-valkenier moet afleggen en waarbij zijn kennis getest wordt ten aanzien van herkenning van roofvogels, valkerij-historie, literatuur, kennis van de valkerij, de benodigde attributen, medicijnen gebruikt in de valkerij enz.

De valkeniers moeten drie fasen doorlopen: „Apprentice“ (beginneling), „General“ (gevorderde) en „Master“ (meester).

Er zijn nogal wat voorwaarden en regels waaraan voldaan moet worden. Een beginneling moet b.v. tenminste 14 jaar oud zijn, gevorderden mogen niet meer dan twee vogels hebben en de titel „Master“ valt alleen valkeniers ten deel die over minimaal vijf jaar ervaring beschikken.

Verder zijn er voorschriften wat betreft het vangen vastgelegd. Ik kom hier in mijn hoofdstuk *Persoonlijke ervaringen* uitvoerig op terug.

In 1977 werd de valkerij legaal hier in New York State. De relatie tussen de valkeniers en b.v. de Wildlife Agents (controle-ambtenaren) is nog steeds niet optimaal; er heerst nog altijd wantrouwen en achterdocht, ofschoon daar toch wat verbetering in schijnt te komen. De agenten hebben de neiging om precies volgens de letter van de wet te handelen, ook al is dat niet in het belang van de vogels, valkeniers of van wie dan ook. Het op strikte wijze de hand houden aan regels, opdrachten en wetten is typerend voor de Amerikaanse mentaliteit en handelwijze.

Het huidige bestuur van de N.A.F.A., onder leiding van Roger Thacker, doet goed werk. Roger heeft er al heel wat uren reizen naar Washington DC opzitten om congressleden en senatoren te bewerken en te bewegen om voor de goede zaak te stemmen. Tevens is hij sterk betrokken bij discussies met de besturen van de valkeniersbonden uit de diverse staten om beleidslijnen uit te stippen en om meestal door middel van politieke druk op volkvertegenwoordigers, allerlei wettelijke regelingen te forceren, o.a. voor legalisatie van de valkerij.

De valkerij is nu bijna in alle staten gelegaliseerd (behalve in Connecticut en New Jersey, naar ik meen) en er zijn al in 16 staten verlenge of aparte jachtsoorten voor de valkerij gerealiseerd. Zo is b.v. in New York State de geweerjacht op konijnen 135 dagen open en voor de valkerij 166 dagen. In Arizona is het verschil nog frappanter; daar

Een sterke kraaienvalk

mag in het geheel niet met het geweer op fazanten gejaagd worden doch met jachtvogels gedurende vier maanden.

Een andere belangrijke ontwikkeling waarbij de valkeniers in hoge mate betrokken zijn is het broeden van roofvogels in gevangenschap. In totaal zijn er nu ongeveer 1.000 roofvogels in gevangenschap uitgebroed waarvan ongeveer de helft door valkeniers; daarbij zijn vijftien soorten valken, vier soorten Accipiters, vele soorten Buteos, doch ook steenarenden, Bald Eagles en condors. Het broeden van slechtvalken in gevangenschap werd door de wetenschapsmensen, ornithologen en valkeniers als een laatste mogelijkheid gezien om gebieden te herbevolken waarin de slechtvalk verdwenen is, zoals het oosten van de USA, hetgeen voor de valkeniers belangrijk is om de mogelijkheid te behouden de hoge vlucht te continueren.

Aan de Cornell Universiteit in New York State en aan Fort Collins in Colorado hebben de ornithologische afdelingen de zaak in het groot aangepakt. Per jaar kweken deze instituten tezamen ongeveer 100 slechtvalken en een tiental geervalken. Ook zijn er verschillende „hybrids“ gefokt waarvan de kruisingen geervalk-slechtvalk en prairievalk-slechtvalk een goede naam hebben bij valkeniers die er mee vliegen of gevlogen hebben.

Enkele valken gaan naar valkeniers doch de meeste dienen voor de herbevolking in gebieden waar de slechtvalken vroeger gebroed hebben. Het succes lijkt hier in het oosten niet zo groot te zijn, slechts een tiental zijn een tweede of derde seizoen gesignaleerd.

Minstens een twintigtal is ten offer gevallen aan de Great Horned Owl, die sterk is toegenomen sinds hij beschermd is. Enkele zijn er teruggevonden die geschoten waren; de rest lijkt verdwenen. Dit is aan de andere kant niet zo verwonderlijk, in aanmerking nemende, dat de mortaliteit onder jonge slechtvalken tussen de 80 en 90 procent ligt en deze in gevangenschap uitgebroede valken nooit die training krijgen, die ze van een ouderpaar zouden hebben.

Om een kans op succes te hebben voor herbevolking in zo'n groot gebied als het oosten van de USA zijn er enkele honderden valken nodig.

De herbevolking in het westen verloopt relatief gunstiger. Van de 70 in de natuur teruggeplaatste valken zijn er minstens 55, die nu geheel onafhankelijk kunnen jagen. Hierbij worden drie methoden gebruikt:

1. de ouderwetse hakvlucht;
2. verwisseling van eieren in een bewoond slechtvalkennest met kunstmatig gefokte jongen;
3. dezelfde methode, maar dan bij prairievalken.

Het bijkomende voordeel bij de tweede methode is dat de eieren van de slechtvalken in de broedmachine uitgebroed kunnen worden en een veel grotere kans hebben om uit te komen.

De eieren zijn nog altijd dunschalig en vertonen barsten en scheuren door het nog steeds erg hoge DDT-gehalte. Met lijn en was worden de eierschalen wat versterkt voor ze de broedmachine in gaan. Ongeveer uit de helft van het aantal eieren worden jongen grootgebracht. Dit is vele malen meer dan wanneer ze in het nest gebleven zouden zijn.

In de laatste drie jaar is ook bij een tiental slechtvalken het eerste legsel weggehaald om in de broedmachine geplaatst te worden. Het tweede legsel, dat prompt kwam, was van veel betere kwaliteit. Hiervan kwam een redelijk percentage op natuurlijke wijze uit.

Het groot laten brengen door prairievalken gaat ook uitstekend en heeft, evenals bij slechtvalken, het voordeel dat de jongen door het ouderpaar goed beschermd worden en veel sneller het jagen aanleren dan b.v. bij hakvlucht het geval is.

Er zijn nog enkele voordelen om prairievalken als pleegouders op te laten treden. Het grote aantal prairievalken dat in het westen voorkomt, maakt een keuze qua plaats gemakkelijk. De prairievalken hebben nu vaak de nestplaatsen van slechtvalken bezet. Hopelijk blijven daar opgegroeiende jonge slechtvalken hangen of komen ze daar gedurende het broedseizoen terug.

Waarschijnlijk worden er vele geschoten en vergiftigd in Centraal- en Zuid-Amerika. Amerikaanse fabrikanten zenden nog steeds scheepsladingen pesticiden naar Midden- en Zuidamerikaanse landen. Bescherming en rechten zijn er nauwelijks voor mensen, laat staan voor dieren.

Persoonlijk heb ik reeds verschillende malen met Tom Cade en James Weaver gesproken aan de Cornell Universiteit om zoveel mogelijk gegevens te verzamelen over „broeden in gevangenschap“. Hierbij speelt de geschichte in mijn achterhoofd om dit, indien het in verband met kosten, benodigde tijd, apparatuur, behuizing, beschikbaarheid van een broedpaar enz. gerealiseerd zou kunnen worden, op te pakken als ik terug ben in Nederland. Zover is het echter nog niet.

Mijn zoon Joep is door de Cornell Universiteit voor twee maanden aangenomen om als „Hawk Site Attendant“ te assisteren bij het uitzetten van jonge slechtvalken in geschikte biotopen in het oosten van de USA. Zijn taak zal bestaan uit het verzorgen van jongen gedurende de eerste periode, waarbij hij speciaal moet letten op er Great Horned Owls of andere roofdieren, zoals wasberen, in de buurt aanwezig zijn. Zo nodig moeten deze weggevangen worden.

Later zal zijn aandacht meer geconcentreerd zijn op het observeren van de jongen, tot ze geheel onafhankelijk zijn. Hij dient zijn dagelijkse ervaringen te noteren en na afloop een rapport op te stellen.

54

Samenvattend geloof ik, dat de valkerij in de USA een goede toekomst tegemoet gaat en wel door:

- het groot aantal (soorten) roofvogels dat geschikt is voor de valkerij;
- beschikbaarheid van valken door in gevangenschap uitgebroede exemplaren;
- een beter wordende relatie met overheidsinstellingen — op „federal“ en „state level“ — die toch meer begrip krijgen voor de valkerij-problematiek;
- het herkennen in valkenierskringen, dat de kwaliteit verbeterd dient te worden en uit de competitie-sfeer gehaald moet worden;
- het aanwezig zijn van een enorm land met allerlei soorten klimaat en terrein en de variatie in beschikbaar wild.

55

HET NEDERLANDS VALKENIERSVERBOND „ADRIAAN MOLLEN“

stelt zich ten doel de bevordering van het vluchtbedrijf in de ruimste zin des woords onder meer door de beoefening van de jacht door middel van jachtvogels, de studie en de bevordering van het vluchtbedrijf en de bescherming en de studie van roofvogels.

kent erelieden, vogevoerende leden, gewone leden, aspirant-leden en donateurs.

Wie als lid-valkenier in het Verbond wenst te worden opgenomen zal zich daarop moeten voorbereiden.

Gedurende drie seizoenen moet hij onder leiding van een lid-valkenier als mentor bijkijgen van belangstelling en beginnende bekwaamheid in het vluchtbedrijf, waarna hij door de ledenvergadering tot lid-valkenier kan worden benoemd. Er bestaat een lijst van mentoren.

Ieder, die met het doel van het Verbond instemt, kan door het bestuur als *donateur* worden aangenomen tegen een schenking van f 500,— of een jaarlijkse bijdrage van minstens f 35,—.

BESTUUR:

G.A. van Nie, Hapert, voorzitter.
W.F.J. Lammers, Lisse, secretaris-redacteur jaarboek.
F.A. Kleyn, 's-Gravenhage, 2e secretaris.
J. Mollen, Riethoven, penningmeester.
J.D.M. Staal, Uden, ornithologisch secretaris.

Adressen:

SECRETARIS:
Vincent van Goghstraat 21, Lisse, tel. 02521-15089

PENNINGMEESTER:

Vinklaan 5, Riethoven; betalingen i.n.v. penningmeester Nederlands Valkeniersverbond „Adriaan Mollen“, Riethoven, Postrekening 7.64.30.

56

INHOUDSOPGAVE

blz. 3	J.D.M. Staal
	Ornithologisch jaarverslag
blz. 8	G.A. van Nie
	Gesprekken met tobbers
blz. 17	J.P. Cramer
	De valkenier: een zonderling
blz. 18	W.B. Bos
	De haviksnesteling
blz. 24	G.A. van Nie
	Twee merkwaardige slechtvalken
blz. 25	Drs. P. Opdam
	Sperwer en havik als efficiënte jagers
blz. 30	Dr. W.K. Kraak
	Een kostbare erfenis uit de middeleeuwen
blz. 35	H.J. Sluiper
	Over de snelheid van de valk
blz. 38	J.D.M. Staal
	Veertien jaar valkerij in Nederland
blz. 45	W.A.C. v.d. Vlasakker
	Valkerij en roofvogelbescherming in de Verenigde Staten van Amerika